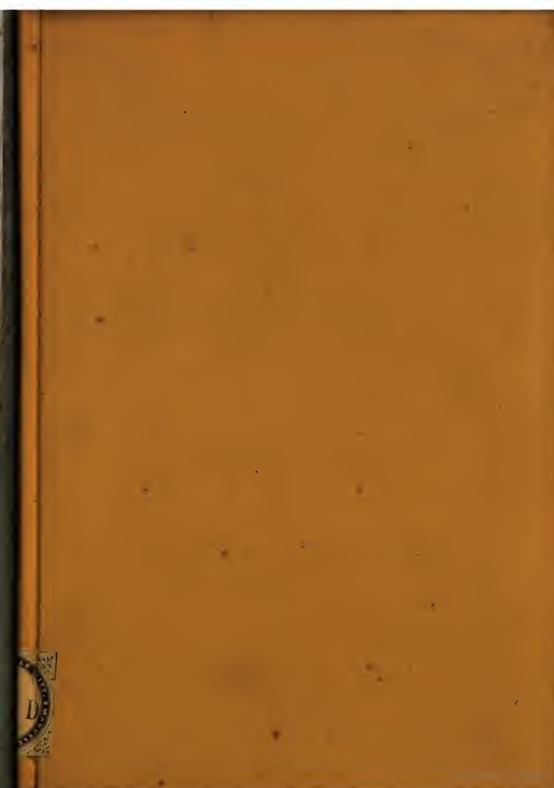
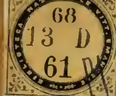

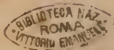
IVLII ROSCII
HORTINI
DISPVTATIONES
De Natura Diuina

Ad Illustriss. & Excell. Paulum Aemilium Caesium Marchionem Riani.

Romae. Apud Haeredes Antonij Bladij Impressores Cam. 1584.

AD ILLVSTRISS. ET ECCELLEN.

PAVLVM AEMILIVM

CAESIVM MARCHIONEM

RIANI

Gabrielis Coriarij Heluetij

Epigramma.

Dum propiora Deo tecũ ipse RIANE *volutas,*
Menteq. diuini luminis hauris opes:
Hic te stella velut directo tramite ducet
Liber, & aethereis inseret ordinibus.
Perlege: nõ humilis veniet tibi gloria Princeps
Cum bene cognoris Principis acta Dei.

PAVLO AEMILIO.

CAESIO. MARCHIONI. RIANI

F. Damianus Grana Veronensis Ordinis Seruorum S. P. D.

VOD ex operis huius pulcherrimi contemplatione, cæliq; ipsius intuitu, Paule Aemili Illustrißime, tanquam compendiaria quadam via ad Dei cognitionem deduceremur, Plato Astrologiam omnium artium præclarißimam censuisse dicitur: Est enim hic mundus quidam

★ 2 quasi

quasi magister humanæ naturæ, vt non modo Deum esse doceat: sed eundem artificem, & architectum, conseruatorem, ac rerum omnium humanarum gubernatorem concludat. Quorum omnium tam suauis esse solet, ac iucunda contemplatio, vt dum de ijs cogitamus, non in terris nos agere, sed inter Diuos versari videamur. Ego certe, vt quod sentio libere fatear, maiorem ex diuinæ naturæ consideratione voluptatem capio, quã ex alia vlla re. Cætera enim omnia caduca per se, & non diu duratura animum explere non possunt, qui immortalis est, & rerum æternarum capax. Quod idem facere te intelligo, qui studiorum tuorum partem diuinis rebus impartiris & interdũ à curis omnibus semotus in attentissima rerum altissimarum contemplatione conquiescis. Quod in quocumque laudandum, in te vero maxime, qui in negotijs grauissimis occupatus tantum temporis suffurari studes, vt ad hæc

studia,

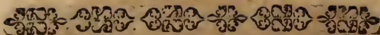
studia, præter illa iurisprudentiæ tibi familiarissima, animum mentemq́ conuertas. Imitatus scilicet patruum tuum Petrum Donatum Casium Cardinalem optimum, & in hac Bononiensi legatione, vt in rebus omnibus prudentissimum, & studiosorum patronum, ac priscam illam Casiorum gentem, quæ semper in religione iuuanda insigni eruditione floruit; hoc etiam exemplum hæreditario iure relinquere statuisti Andrea F. vt cum ætate doctrina etiam cresceret. Ego vero qui vt tibi, tuisque mentem istam conseruaret Deum opt. semper precatus sum; nunc cum librum de Natura Diuina à Iulio Roscio Hortino mei amantissimo renitente elicuissem, nolui occasionem omittere qua tuæ maxime voluptati, ac desiderio satisfacerem. Habet enim cum Gentibus disputationes subtiles, & vbertate, & eruditione plenissimas: quas libri sex sequũtur quib. quæ de Deo à Theologis disseruntur, doctri-

na, & eloquentia non vulgari complectetur. Hunc igitur primum librum tuo nomine in lucem edere ſtatui, vt in hac diſciplina alios quoquo modo iuuarem; tibiq. præſertim hanc ſtudiorum viam ingreſſo, vxoriq. tuæ Illuſtriſs. Portiæ (eri mei ordinis Seruorum, & huius ipſius cœnobij, & ecclesiæ, in qua nunc viuo ſtudioſiſſimæ, gratiam aliquam viderer retuliſſe. Sic enim ſoleo beneficiorum eſſe memor, vt non ſecus, ac Themiſtocli Milchiadis trophæa ſomnum adimebant: ita mihi beneficijs tuis gratiæ referendæ cura, ingensq. ſolicitudo noctes diesq detrahat. Et licet ſciam me non eſſe ſoluendo: gratiam tamẽ quam habui, habebo ſemper: cum & relata habeatur gratia, & habendo referatur. Si quid igitur mihi humanitus acciderit (ſolent autem multa præter opinionem, expectationemq. in hac præſertim ſuprema ætate) hoc volui omnibus eſſe teſtatum, argumentum meæ in Caſiam familiam

liam

liam obſeruantiæ ſingularis. Vale. Romæ. Ex cœnobio ſanctæ Mariæ in Via Fratrum Seruorum. Idibus Ianuarij: M. D. LXXXIIII.

INDEX

Diſputationum de Diuina Natura.

ROSCII HORTINI DISPVTATIONES De Natura Diuina.

Deum esse rationibus naturalibus probari.

DISPVTATIO PRIMA.

ICET quod quærimus non sit ex eorum numero, quæ primo sui euidẽtia notissima sunt; tamen ita se res habet, vt opinionem de Deo in prospectum ita natura posuerit, vt illũ esse prompta, atq. expedita ratiocinatione colligamus. Admirationem enim tantam mouet sui hæc mundi forma, hic ordo, hæc vniuersi cõsensio, hic orbium cælestium vniformis motus, vt vel immanes feræ, si intelligere, ac loqui possent aliquod numen esse & fatecentur, & prædicarent. Itaq. nulla fuit iam barbara natio, nulla gẽs tam effera, cui non innata esset persuasio de diuina natura: vt qui in alijs vitæ partibus minimũ videbantur à belluis differre, maluerint subiicere se rebus inanimis, & stipitem aut lapidem venerari, quam sine religione viuere: adeo penitus omnium animos occupauerat communis de Deo prænotiõ. In qua quidem mente quamquam multa mortales confirmare potuerunt; mihi tamen placuit rationes aliquot in medium afferre, quæ ad institutam disputationem efficaciores visę sunt: vt si qui forte fuerint, qui in tãta luce cæcutiant, plane veritatis lumine illustrentur.

Et certe, si Deus natura quædam est præstantissima, vt com-

munis est notio, huius vniuersitatis ordo postulat vt vna natura perfectior sit altera, inter quas prima sit, quę excellat ita, vt ipsi nulla adsit imperfectio, quę possit in aliquam naturam cadere; sed omnes omnium rerum perfectiones amplexa sit. Ponamus enim. A. perfectionem siue perfectionis conditionem, quā aliquis desideraret in prima natura. Peto an. A. enti vt ens est cōpetat. Si neges, non erit perfectio; quin figmentū potius. Rursus peto num. A. competat enti primo, & perfectissimo. Si inficieris, certe. A. per se & necessario includet imperfectionē; inferetq́ negationē summi gradus, cum ꝑ se repugnet naturę perfectissimę. Non. n. expecto, vt stulte dicas conditionē nobiliorē inferiori naturę tribuendā esse. Nā in rerū serie nobilior gradus superiori naturę tribuitur. Non igitur negetur summus quidam gradus, naturaq́. nobilior creaturis, ne fateri cogamur perfectiones, quę in creaturis reperiuntur non posse Deo attribui; cum tñ Philosophi, & quot quot altissima illa indagarūt, conditiones, quas nobiliores in rebus creatis reperissent Deo reddiderint. Naturali. n. ratione quisq. iudicat præferenda esse viuentia non viuentibus, intelligentia non intelligentibus, immortalia mortalibus, beata ac felicia miseris & infaustis, creatorem demum creaturis. Quis est ergo qui neget naturā esse viuentem, intelligentem, immortalem, optimam & beatam vitā agentem, quę perfectione pręstet rebus omnibus, cum viri vrbani, & eruditi, agrestes & ignari atq. in agro ipso educati hanc regulam certissimā sequantur, vt quod optimum est & pręstantissimum, Deum esse existiment?

Secundum argumentum erit eiusmodi. Aliquod ens est non effectum ab alio, & fine extra se carens. Quod enim per se refertur ad alterum vt finem, aliquid habet se ipso præstantius. Iam vero quod fine à natura sua, alieno vacat, id ipsum sui effectricem causam non agnoscit. Igitur concedi debet à quibuslibet prima quędam natura. forma tenenda est aliqua prima, qua non sit alia superior: alioqui nullum, quantum video, generandi modum faciemus; sed innumerabilis q̄dam series formarum, quæ gignant, & gignantur, concedenda

erit.

erit. Quod si natura infinitatē istam causarū non amat, sententiam illam nostrā teneamus, primam quandam mentē esse; p̄sertim cum pateat elementa esse propter plantas, plantas ꝓpter animantia, animantia propter hominem, hominē propter vniuersum. Igitur vniuersum debet esse propter Deū, quia ad ipsū omnia referuntur. Dices nō sequitur infinita multitudo entiū existentiū; sed solum progressus secundum successionē in producentibus & productis, vt omne quod nunc existit sit effectū ab alio non quidem nunc existente, sed corrupto, vt homo qui nūc viuit est quidē genitus: at pater perijt; vt circulus quidam sit rerum mortaliū, non tñ timendum sit de infinitate. Cui ego responsioni sic obiicio. Eiusmodi successio infinita eorum quę oriuntur & intereunt non potest habere perēnem cursum, nisi per aliquā naturam infinitæ atq. æternę durationis. Igitur perēnitas alicuius requiritur. An materię, ex qua existit ortus & interitus? At neq ipsa quidē sine alio permanente posset existere. De huius permanentis natura q̄ritur an careat sui effectrice causa. Quod si concedatur ꝓpositum concludemus. Si vero dicatur effectum esse ab alio, illud certe erit aliquod ęternum ac permanens, quod aliunde non pendeat, ne eadem infinitate reuoluamur. Quamobrē finis faciendus est in mente aliqua prima & non producta, ne cogamur multitudinem quandā infinitam ponere entium æternorum, quorū quodlibet ab altero effectum sit.

Video tñ quosdam id non perhorrescere, neq; absurdū putare dari progressum in infinitum in causis. Contra quos ego neq. in causis essentialiter, neq accidentaliter ordinatis infinitatem hanc concedi posse demōstro. Sed in primis afferamus triplicem differentiā inter causas per se, seu essentialiter ordinatas & per accidens. Prima est. In causis per se ordinatis causa quęcūq. inferior depēdet à superiori. Quod nego in causis per accidens Secunda est. In causis per se & essentialiter ordinatis existit causa diuersę rationis & ordinis vt semper superior perfectionem maiorē sortiatur. In causis n. per se sufficit vnum vnius rationis. Id verò in causis per accidēs nego. Tertia

 est.

est. Quod omnes causę per se & essentialiter ordinatę simul necessario requiruntur ad effectum producendū. Quod non requiritur in causis per accidens Ex qua triplici differentia triplex genus argumentorū elicitur. Primum est vniuersitatē causarum quę sint inter se essentialiter ordinatę quālibet à superiori depēdere, vt ad primā deuenire necesse sit, à qua oriatur virtus in alias vsq.ad extremas diffusa. Ex secunda conficitur superiorem causam in infinitum esse perfectiorē. Ex tertia colligitur vel vna natura, eadēq.infinita, vel infinitę naturę. Vniuersitas igitur effectuum & essentialiter ordinatorū effecta est. Igitur ab aliqua causa, quę non sit aliquid illius vniuersitatis, alioqui suimet esset causa Igitur vel dabitur prima, vel erunt causę infinitę simul actu essentialiter ordinatę. Quod est cōtra hypotesim: q̃a in ordine quod prius est, est primo ꝓpinquius. Vbi igitur nullū est primū, neq.vllus est ibidē ordo essentialis. Prima.n.causa eo ipso quia cęteris superior infinitę pfectionis est, quę cum vi sua agat, maxime etiam influet. Cur ergo notari non poterit vnde primo influxus promanet, non secus ac riuulo ad fontem, vnde primo ille oriebatur perducimur? & id quidē satis demonstrat in causis per se, seu essentialiter ordinatis. Nam de causis aduentitijs, siue per accidens nulla nūc quęstio est; nec siquidem detur in iis progressus in infinitum obest causę nostrę de existentia diuinæ naturæ. Atq.ego certe neq.in iis quidē fateor. Infinitas.n.eiusmodi ex cōi schola non simul esset, sed succesiue: exemplum est in filio qui generaretur vt viuo, sic etiam patre mortuo. Quę quidem successio vt stare posset sine mentis alicuius infinita duratione? cuius viribus existeret filius dum viueret, dum in matris sinu foueretur, dū in hanc lucē prodiret? cuius vi staret vniuersum? Necesse certe est in omni genere causarum fateri, cum se natura hęc tueri non posit, alicuius primę causę virtute quę nullo modo aliūde pendeat, sustineri.

Hęc ego subtilius, vt si qui posito in causis infinito ꝓgressu ad vnum primum deueniri impie denegauerint planè conuincantur. Sed vt mihi videtur naturam ipsam intuentibus argu-

menta occurrent maxima diuinitatis: atq. inter cętera aspectus cæli maxime, quod Pythagoras instrumentum Dei, ac lyram vocauit. Vniuersa.n. illa cælestis regio veluti pellis extensa, ac stellis distincta latissimè lucés satis per se sufficere videtur ad diuini numinis confirmationem. Ac quis neget mētis alicuius fuisse opus tm̄ ? situs, numerus, disparitas, celeritas, æqualitas, in tanta motuum varietate constantia, solis accessus & recessus varij, temporum vicissitudines à fortuna esse non possunt, quæ amica varietatis omnem tollit constantiā. Ipsa vero fulgura, tonitrua, cometarū cursus, ventorū motus, aquarū inundationes, pluuiæ ac pcellæ, Iridis colores varij, & alia innumera, quæ in sublimi fiunt clarioribus adhuc argumentis id ipsum testari videntur. Nec vero relinquimus interea cogitationē rerum humanarū quas nullius ingenij vis, aut vbertas narrandi assequi posset. In his ipsis terris admirabilis quędam est partium proportio, mira propensionum applicatio, quæ oēs ad bonum feruntur, tam apte tēperatę vt cum contrariæ videantur pro varia tñ bonorum natura, q̄ expetunt longissima tandem causarum serie inter se pulcherrime colligātur: vt propterea harmoniam quandā finxerint Pythagorei, quę sine artificis alicuius arte vt fieri possit nō video. Ipsa vero animantia & inanimata dum vim cęli excipiunt, qua sustinentur, aluntur, & ad maturitatem pubescunt tanto benefitio à superioribus affecta, illis quas possunt gratias referre gestiunt. Quocūq. igitur oculos cōuertas de Deo suspicabere. Nulla.n. est mūdi particula, in qua non scintillę saltem aliquæ ipsius gloriæ emicent, vt vix vnico intuitu amplissimā, latissimeq. patentē naturę huius vniuersitatem lustrare possis, quin statim eius magnitudine atq. infinitate obruaris. Quod diuinus planè vir significauit qui sęcula inuisibilium rerum spectacula nūcupauit, quod nobis in hac mundi fabrica tāquam in speculo ille reluceat, qui lucem habitat inaccessibilem. Atq. vt res planè intelligatur, fingamus aliquem mortalium sub terrarum cauernis semper habitasse, aut obscurissimis tenebris circūfusum nihil vnquam vidisse, nihil audiuisse ab alijs de hac distributione naturę: non fuisse

admi-

admiratum hanc rerum varietate distinctam multiplicitatem terminatam in essentia, & virtute; vt non quodlibet ex quolibet oriatur, sed omnis naturæ infra cancellos suos cõtineatur; non obseruasse essentias perfectione inęquales, vt viuentes & sensibus expertes: non considerasse vt omnia inter se connexa sint, vtq; ex omnium aggregatione consurgat totus mundus, eiusq. venustas & pulchritudo: iamq. demũ mundum ingressũ non suspicaturũ putamus de diuino numine? Hunc cum cęli spatia aspexerit, solem item atq lunam, & innumerabilia mundi astra animaduerterit, contemplatus fuerit dierum, noctiũq. perpetuas vicissitudines, cum in tenebris antea semper fuisset versatus, non crediturũ putamus tam amplum, pulcherrimũq. theatrum, quale est cęlum mente aliqua regi? Certe aliquis domum supellectili pretiosa ornatam ingressus eandemq. vacuã omni genere hominum circũspiciens nonne statim inquiret apud se quis domum instruxerit, aut ne suspicabitur quidem aliquem fuisse necessario, qui eam tam apte exornarit? Posidonius ille stoicus cum nũdinas adiret mirabatur rerum ordinẽ, & numerum hominum, & hic non admiraretur hęc stupenda naturę miracula, quæ quibusdam vsu minora videntur?

5 Verum si placet hunc ipsum hominem, quem ex cauernis suis eduximus, & ad hanc lucem euocauimus, rursus in illas tenebras sese abdere videamus. Sit ille in tenebris, sit in cauernis suis, nec amplius de hac natura philosophetur. Relinquat ordinem vniuersi, descriptionem cælorũ tam elegantem: secum tacitus contẽpletur se ipsum solum, quæratq. corporis sui causas, vt extiterit, vnde partes sortitus sit tã apte figuratas & distinctas, quibus varias functiones obire possit: cogitet & inuidaget quænam fuerit illa vis architecta corporis sui, quę vitam, motum, sensus, intelligentiam dederit. Quis neruis, carnibus, ossibus, mẽbranis se vestierit. Quis corpus tot arterijs & venis quasi fluuijs irrigarit. Quis mentem corpori coniunxerit. Cur sit procreatus. Quis finis futurus sit ortus sui, aut obitus. Quamobrem excitetur ad bonum aliquod summum, infinitum, in quo non fluctuet amplius animus; sed vt in fine

conquiescat.

conquiescat. Ex hac contemplatione relictis omnibus alijs argumentis facile concludet diuinam aliquam naturam esse. Et vt ego quidem certe existimo in ipsis cauernis, si sic loqui fas est, speciem quandam boni omnium optimam animo complexus, naturam infinitam & præpotentem, simplicem & immutabilem, intelligentem & beatam supplex veneraretur diuino præsertim aspirante auxilio quod nũquam deest facienti quod in se est, nec defuit vnquam recte agentibus, & viam veritatis inquirentibus.

Hac notione instructus aliquis, hisq. naturæ doctoribus vsus accendi potuit ad effectorem tot tantorumq. operum studio magis, magisq. prosequendum: secum præterea meditatus illum certis, statisq. temporibus ad agrorum vbertatẽ pluuias elargiri: auras salutares excitare ad vitam felicius traducẽdam & tam multa commoda præstare humanæ naturę. Præclare vt mihi videtur sextus empyricus, licet in cæteris liberior ex scepticorum schola, de Deo optimo philosophabatur. Cum veteres inquit ille contemplati essent solem veluti in stadio luce sua diem reddere, & splendorem aliarum stellarum quasi choreas agentium noctis tenebras quodammodo imminuere; crediderũt aliquem esse auctorem huius motionis & ordinis, non secus ac si quis sedens super Troianam Idam prospexisset Græcorum exercitum campis latissimis distinctum, eundemq. instructissimum equitũ, peditumq. multitudine, statim fuisset suspicatus aliquem esse Heroum qui militibus præesset, quive regeret ac moderaretur vniuersa. Plutarchus verò in primo de placitis philosophorum capite sexto scribit Dei notionẽ fuisse à philosophis primum ex stellis collectã, cum ipsarũ die ac nocte hyeme atq. æstate certos ortus atq. occasus cõspexissent.

Quod si sitim explere cupimus ad nostræ ecclesiæ Patres quasi fontes vberrimos nos penitus conuertamus, qui infinitis in locis respondent q̃stionibus maximis & occultissimis tãta facilitate, vt diuina ante oculos ponere videantur. Inter quos Gregorius Nissenus in secunda oratione de Theologia, & in libro de vita Mosis eius exemplo docet ascendendum esse in

montem,

montem, vnde ordo creaturarum, & pulcherrima earundem dispositio ꝑspicitur. Athanasius in oratione contra idola vtitur hac elemētorum discordia & cytharæ exemplo vt vniuersi artem doceat artificis alicuius opera excitatam. Et Clemens Alexandrinus oratione adhortatoria ad gentes eloquentissime ex ordine vniuersi & harmonia suauissima naturam vnā præstantissimam colligit. Ac Theodoritus quinque sermones scripsit quinque argumentis ex natura deductis distinctos ad diuinam naturam ostendendam. Primum est ex cælo. Secundum ex elementis fluminibus, & fontibus. Tertium ex fabrica corporis humani. Quartum ex hominum inuentis. Quintum ex imperio quod habet homo in bruta. Legendus est prætereà D. Augustinus in psalmū xiij. & de spiritu & litera capite xij. & de Verbis Domini sermone lv. Anselmus etiam in monologio & proslogio initio vtriusq. operis probat lumine naturæ hominem venire posse in cognitionem Dei, licet ille paulo plus fortasse persuadere conatus sit, quam oporteret.

Mihi vero ad finem disputationis properanti antiquus nescio quis occurrit ex vmbraculis philosophorum euocatus. Mundus inquit, à se regitur, quid igitur opus est Deo? satisfaciamus venerando philosopho quamquam vt videtur importunissimo. Quæro igitur aut mundus conditorem habet, aut non? Tum an caret intelligentia necne? Respondes ad primam quęstionem non agnoscere sui productorem. Si.n.productorem ponas, nulla erit inter nos controuersia. Ipsum.n. et Deum colam ac venerabor. Ad secundam dicis nec sentire, nec sapere. Quomodo igitur tam admirabili ordine tot rerū genera partitur, & æque dispensat? Præterea vel minimū animal si mouetur sensu aliquo indiget, & Deus intelligentia destituetur? Si dixeris mundum præditum esse cognitione & virtute, seq. regere ac gubernare, vt ideo voluerint veteres mūdum esse quoddam maximum animal anima præditum quod intelligat, omnia moueat, omnia gubernet; nō omnino Deum negabis. Ac ego tunc Deum animo concipiā in vniuersi quidem partibus circūfusum; ita tamen distinctum atq. ab omni

materia

materia segregatum, vt mundi neq. pars sit neq. forma. Hic certe Deus erit a nullo pendens, se ipso contentus causa & origo omnium prima, singularis, in omni expetendorum genere, vltimus, & optimus; vt penitus omnem Deorũ multitudinẽ infinitate sua & perfectione reijciat. Quam quidem nos etiã ad religionis nostræ defensionem cõfutare conabimur in hac quæ proxime sequitur disputatione.

Plures Deos esse non posse

DISPVTATIO II.

Vod Deus voce sua mortalibus testatus est, vt scripturarum sacrarum monumenta exclamãt de vnitate diuinæ naturæ, id ipsum ratione humana efficacissime probari posse existimandũ est. Placuit igitur mihi ordinem sequuto, eorũ quæ tractanda suscepi, potissima quædam argumenta in medium afferre, nõ quidem ad certitudinem; sed ad euidentiam & explicationem diuinorum mysteriorum.

Sit ergo primum argumentum eiusmodi. Si plures Dij esse possunt, igitur erunt ii, plures naturæ necessariæ & aliquibus proprijs rationibus, ijsdemq. realibus distinctæ; non enim ratione solum distinguerentur: illę vocentur .A. & .B. vt existimo in eo, in quo conuenient erunt formaliter necessariæ. Igitur vtraq. natura illis duabus rationibus formalibus erit necessaria. Quod esse nõ potest: quia cũ neutra earum rationum aliam per se includat, fiet vt quelibet qualibet circumscripta sit necesse esse. Si uero per illas rationes, quibus duo Dij formaliter distinguerẽtur, neuter formaliter esset necessarius, sequeretur, vt nec illæ rationes essent formaliter necessariæ, nec alteruter necessarius, cum Deus ex cõmuni consensu sit ipsa necessitas. Quæ quidem ratio hunc in modum confirmari posset. Si plura sunt prima principia, verbi gratia duo, quorũ neu-

trum ab altero pendeat, vtrunq. erit ipsum esse, & necesse esse Hoc enim precipue primo principio cōuenire videtur. Quod si quispiam dixerit eorum alterum esse ipsum esse, seu necesse ex se esse, alterum vero minime, seu neutrum, fateatur is quoq. opus est, eorum alterum solum esse primum principium, illud inquam quod est ipsum esse. Alterum vero, in quo esse inest pa. ticipatione quadam pendere a primo principio; non tamē esse primum. Quod si neutrum fuerit ipsum esse, confestim sequitur neutrum etiam esse primum entiū principium; sed eorū vtrumq. dependere a tertio quodam vtroq. priori. Quibus argumētis coactus si cōcesserit eorū vtrumq. esse & ex se necesse esse, certe cum differant inter se, duo namq. ponuntur, proculdubio quopiam alio different quam ipso esse, quod ex ęquo vtrisque conuenire concessum est. Non enim plura esse ac distingui eo poterunt quo conueniunt. Et quidem ratio Parmenidis efficacissime meo iudicio id ipsum probasse visa est. Nam quicquid est pręter ipsum ens idest præter ipsum esse, quod solum vere est ens, est non ens. reliqua enim solū participatione ipsius esse existunt, fouentur, ac conseruantur.

Secundum argumētum. Sint. A. &. B. duo Dij Tunc peto .A. vel intelligit. B. distincte intuitiue & perfecte vel nō. Si hoc vltimum affirmes, igitur intellectus. A. erit imperfectus; quia objectum perfectissimum ac nobilissimum nō intelligit. Nec dixeris. A. non plane intelligere. B. sed aliqua ex parte: quia cū B. intelligat se perfecte, in aliqua perfectissima cognitione. B. præstaret. A. si primum concesseris. A. intelligere. B. distincte. Igitur. A. nō esset in se ipso beatus. Si enim se ipso contentus esset, nullam sibi vendicaret aliunde aut cognitionem aut felicitatem. Nam cum Deum animo concipimus, intelligimus naturam quandam reliquis omnibus excellentiorem, cui nihil desit, quæ nihil aliunde expectet, aut accersat; sed omnia in se ipsa contineat. At si multi sunt Dij alter ab altero, aut intelligētiam, aut felicitatē mutuaretur. Neuter ergo haberet propriā quandam beatitatem. Quomodo ergo Dij? Confirmatur idē argumētum. Aut. A. est sufficiens medium & ratio perfecte re-

 presenta-

præsentatiuus ipsius. B. aut nō. Si primum dederis igitur. A. erit obiectū perfectius ipso. B. quia ab hoc nō pendet. A. Si secūdū dederis, vt nec sibi met satisfit in intellectione, fiet vt neuter Deus sit; quia eodem modo de. B. respectu. A, procedet argumentum.

Tertiū argumētum ex amore vtriusq. depromptum. Aut. A. diligit. B. quantū se ipsum, aut non. Si primum dederis, sequentur hæc absurda. Primum quidem. A. diligere naturaliter æque suū esse, ac esse alterius omnino distincti, atq extrinseci à quo non dependet. Secundum absurdum est. A. beatum esse per aliquod obiectum externum, & a natura propria alienum Tertium absurdum Vtrumq. æque beatū esse in duobus obiectis disparatis, quorum quocumq. circumscripto quilibet tamen esset beatus. Sed fortasse referes te ad alteram partem his absurdis deterritus, A. igitur non diligit. B. æque ac se ipsum. At. B. est æque summum bonum, igitur summæ dilectionis obiectum. Tum nulla afferri posset ratio cur diligeretur secundū talem vel talem gradum citra summum. Dices. A. non fruitur. B. sed vtitur. At istud repugnat: quia A. inordinate diligeret. B. non enim B. est obiectum vsus, aut eius naturæ vt in alium finem referatur.

Quartum argumentum. Si per te philosophe esse possunt plures Dij, Sint. A. & B. Hi an erunt eiusdem substantiæ, eiusdemq. speciei specialissimę, an alterius? si primum concedatur. Igitur alteruter erit superfluus: quia quicquid possūt duo indiuidua eiusdem rationis, æque poterit alterum sine altero, si perfectum sit. Ergo si sufficit vnum vt sit princeps, vt sit prima causa, vt sit vltimus finis vniuersi, frustra ponuntur plura: quia si in hac natura nostra nō est ponenda pluralitas sine necessitate, ergo neq. in rebus æternis & primis. Si vero dixeris alterum esse alterius naturæ; alter certe erit imperfectus & diminutus, quod vnus per se solus sustinere nō possit onus vniuersi & dependentiam rerum humanarum: nec vnus sit finis optimus, ad quem vniuersa referantur. Quod esse solet in ordinibus bene ac sapienter constitutis. Ergo ad vnum omnia,

vt ad vltimum finē referuntur. Dices vnus est ad alterum, sed in infinitum. At qui vnus influeret in alium in ista infinitate? Qui consentiret in vnum tota natura, si non concedatur primus influxus? Tum quolibet dato, qui dependeret eo ipso nō esset Deus. Duo igitur erunt independentes Dij. est autē omnis Principum multitudo periculosa, vt inquit Aristoteles ex sententia Homeri, qui peritissimus omniū ab antiquitate habitus est. Multi enim nisi conueniant, & quodammodo fiant vnum distrahent, & corrumpent ea, quibus pręsunt, sicq. omnis vitæ cōfusio sequetur, & omnium euersio extrema. Quod ergo multi bene pręsint non ijs per se cōuenit, sed per accidēs, quatenus hi multi quodammodo fiunt vnū. Id vero quod per accidens est, esse nequit primum principium. Vnus ergo est Deus, qui summa sapientia mundum administrat. Vnus qui consulit vnitati, connexioni, ordini, fini, & bono vniuersi. Sēper enim in ascensu ad paucitatem properamus, vt tandem in vnitate conquiescamus. Vt enim illi qui numeris omnia metiebantur dicebant monada esse intellectum dryada scientiā triada opinionem, tetarten sensus; quod primum semper vnū sit, & quo magis ab vnitate discedimus eo ad imperfectius delabamur. Vnde ille altissime philosophabatur. Monas genuit Monadē ex binario, ternario & quaternario: quia Deus vnus est qui genuit vniuersum quod vnum est, & omnia est complexum. ex binario idest ex Angelis, qui primum ab vnitate discedūt, ex ternario idest cælis, qui tertio in gradu sūt rerum & ex quaternario idest quatuor elementis & tota natura. Quamobrem si perfectissimum ponēdum est, vnū erit.

Atq. his quidem satis sit lumine naturæ demōstratum nullo modo esse posse plures Deos. Quod si qui subtiliora adhuc desiderent, vt vere possunt a subtilioribus ingenijs expectare, perpendāt rationes, quas Athenis philosophi iactabant in scholis suis, cum disputationes instituerēt, de principijs rerū, de ortu & natura formarum, de motu, de tempore, de conuersione cælorum, de ijs quibus perpetuo vtimur sensibus, deq. cæteris naturę mysterijs. Mihi vero patres ecclesiæ nostræ nō

modo

modo in altissima quam tradunt disciplina, sed in simplicitate sua multo magis philosophorum subtilitatibus placent. Hos ego sequor ac veneror. Quos & ab alijs legi maxime vellem. Illi enim tum in omnibus controuersiis religionis nostræ copiosi sunt, tum in his cum gentibus disputationibus eloquentia, & eruditione certare videntur. Legatur igitur Irenęus libro tertio capite sexto, qui argumentatur ex eo Deum esse vnum; quia est ens perfectissimũ. D. Dionysius in fine libri de diuinis nominibus probat ex eo quia omnis multitudo reducitur ad vnitatem. Athanasius in oratione contra idola ex eo quod mundus hic est vnicus concludit eius opificem ac moderatorẽ vnicum esse oportere. Impium certe inquit, pariter & absurdũ vnum opus esse credere, plures autem operatores. Cyprianus in prologo de operibus cardinalibus, & tractatu quarto cõtra Idola arguit ex regnorum duratione & lapsu, descenditq. longa oratione usq. ad apes & greges vt ad vnum gubernatorẽ vniuersi deducat. Atq. Origenes ita argumentabatur libro v. contra Celsum pene in medio: neq. Aethiopes Vraniã colunt, neq. Arabes Iouem: fiet vt si quis Aethiopũ necessitate aliqua coactus ad Arabes venerit impietatis coarguatur & vitæ periculum certissimum adeat si Vraniam coluerit. Abeat igitur infinitas illa Deorũ explosa a Lactãtio Firmiano in libro primo de falsa religione capite tertio & sequentibus vel ipsorũ poetarum, ac veterum Aegyptiorum innumeris testimonijs & ab ipso Augustino in libris de ciuitate Dei, efficacissimis argumẽtis confutata. Quamquam & ille pręclare beatas vocat gentes quarum nascantur in hortis numina. Habemus præterea plurimos ex ijs ipsis illius sæculi, qui opinionem nostram alijs persuadere conati sũt. Inter quos vnius Xenophanis Colophonij memoria repetenda videtur. Si plures, arguebat ille, sunt Dij vel sunt pari vel impari potentia. Si impari quo pacto debiliores sint Dij; ipsi viderint. Si omnes pares sunt, & alius nolens volẽtẽ impediat, res iã fieri & nõ fieri poterit. Quod nõ potest sine risu intelligi. Multa igitur odia, & pugnę assiduæ inter hos Deos intercedent; quoniam sempiternæ intercedunt causæ,

quæ nunquam cessabunt. Neq. enim par parem unquam nisi fortuna profligabit. Alterum igitur horum necesse erit, vel fortunam Dijs etiam dominari, vel perpetuas esse inter Deos dis-discordias, & contentiones quorum neutrum Deo conuenire vllo pacto potest. est igitur Deus vnus, sempiternus, potentissimus, optimus, felicissimus. Quorũ nihil esse potest cum animi perturbatione. Sunt ergo fabulæ, quæ de Dijs à veteribus narrantur. Sunt somnia, Sunt deliramenta. Vnus enim Deus probatus est vel ipsorum ethnicorum testimonio. Iam vero sequitur vt demonstrem Deum omni corpore ac magnitudine solutum esse & liberũ. quod in proxima disputatione pro viribus expedire conabor.

Deum esse corporis expertem.

DISPVTATIO III.

NIhil est tam altum, tamq. sublime, quod diuinæ naturæ non omnes gentes etiam feritate barbaræ tribuendum esse iudicarint. Hinc ille veterum descriptiones, Deum esse circulum, cuius centrum nullibi, circumferentia vbiq: esse animal optimum & sempiternum: esse vim quandam intelligentem, cuius nutu effecta sint omnia, & sustineantur & conseruentur. esse infinitam quãdam naturam nullis limitibus circumscriptam. Quamobrem nõ est cur gradus spiritus etiam denegetur. Hanc enim notionem ex natura arripuimus, hausimus, expressimus, vt ea quæ perfectissima sunt, & nobilissima consentanea iudicemus Deo optimo. Illa vero ab eo reijciamus quæ imperfectiora esse videantur. Propterea afferenda sunt argumenta, quibus lumine naturæ demonstretur Deum esse omnis corporis expertem.

Prima ergo ratiocinatio nostra ex independentia primæ causæ desumpta est. Nihil enim est prius ente simpliciter primo,

mo; sed omni natura corporea est aliquid naturaliter & simpliciter prius, igitur nullum ens corporeũ est simpliciter primum. At Deus est ens simpliciter primum, aut si quod est illud erit incorporeum. Probatur assumptio bifariam. Primo, quia omne ens corporeum & concretum constat ex partibus quæ sunt naturaliter priores toto saltẽ natura. Quæ vel Deus, essent, vel non. Si essent Igitur segregatæ à diuina natura Deũ constituere possent. Igitur Deus Deum componeret. Si nihil haberent diuinitatis in se, qui ergo Deum constituerent? secũdo necesse est vt antegrediatur causa aliqua quæ illas partes vicissim copulet. Nam partes diuulsæ ac seiunctæ a toto neq. perfectæ omnino sunt, neq. se ipsis in vnum conuenire possũt Opus ergo est efficentẽ aliqua ui, quæ eas in natura vna astringat. Quod si essent in se ipsis omnino expletæ omnẽ certe refugerent copulationem. Nulla enim fit coagmẽtatio ex ijs quę omnino absoluta sunt. Necesse est ergo naturam illam diuinã ex diminutis & imperfectis partibus cõponi. Deinde quærere mus, an illæ partes, quæ adhiberentur ad Deum constituendũ essent definitę an infinitæ. Si definitę quomodo ex ijs conficeretur natura infinita: si infinitæ ergo coagmentatio aliqua existeret ex infinitis quod natura abhorret.

Secunda ratiocinatio, ens primum & simpliciter nec productum est, nec pendet ab alio quod sit ipsius causa. At omne ens corporeũ & extensum causam habet sui esse, pendetq. non solum ab vna, sed pluribus causis, ijsq. se prioribus. Igitur primũ ens, Deus optimus corporis est expers. Quod vero Deus à nulla causa pendeat patet: quia illa causa a qua pẽderet Deus ipse esset: causæ enim vel sunt extrinsecæ, vel intrinsecæ. Deus non conflatur ex extrinsecis causis vt efficiente & finali. Hæ enim causæ Deus essent. Vnde Deus a Deo pẽderet. Quo quid stultius? quid inepte magis dici potest? Non intrinsecis vt materia & forma, quia hæ vel essent a Deo ipso & sic ab illis Deus non pẽderet, neq. ijsdem constitueretur: vel essent a se, sicq. partes priores Deo Dei naturam subirent ante ipsum Deum. Itaq. Deus prior Deo diceretur. Quod absurdum deduximus

duximus alias. At cum causa sit effectus gratia, pars esset toto imperfectior. Ergo Deus se ipso esset imperfectior; cum tamẽ in Deo omnis plenitudo perfectionum concludatur. Sed esto hoc corpus. certe diuidi posset in duplicem partem, quarum quecumq. esset substantialiter & totaliter distincta ab alia & situ & loco. Vnde sequerentur Dij infiniti essentialiter ac totaliter interuallo & situ distincti, quorum quocumq. dato concedere necesse esset imperfectiorẽ, qa vnus esset gratia alterius. Ex quo etiam fiet nullũ fore gradum entis ita perfectum, quin esset alius perfectior, & nullum ita imperfectũ, quin esset imperfectior, non secus ac quantum habet progressum in diuisione in infinitum. Confirmatur ratiocinatio. Vel Deus esset corpus eiusdem, vel diuersæ naturæ. Non eiusdem ne detur infinitas quædam ineptissimorum Deorum. Si vero defendas alteram partem: Deum esse corpus diuersæ naturæ. Quid ita? Dabis ergo in Deo partem aliquam nobiliorem altera? Dabis partes in Deo alterius rationis? si partem aliquam nobilitate præstantem dederis, cur non Deum voces? Deus igitur erit pars? sed obsecro illa pars nobilissima erit ne substantia inextensa, aut extensa. Si inextensa atq. indiuidua habeo intentum. Si vero extensa ac diuidua vel componitur partibus eiusdem rationis quod est confutatum, vel diuersæ rationis; & sic Deus cõtineret actu infinitas quiditates specie distinctas, imo naturas infinitas inter se dissidentes. Quæ absurda vt euitentur, concludemus Deum ab omni concretione alienum ac simplicissimum esse.

Tertia ratiocinatio. Nihil quod est in potentia ad aliquã perfectionem est primum ens; sed omne ens corporeum est in potentia ad aliquam perfectionem. Igitur nullum corporeum erit primum ens. Assumptio clara est per se. Nam omne corpus est mobile. Igitur potest motum aliquem exercere. Tum omne corpus natum est affici variis accidentibus, & quãtitas augeri potest perpetuo, & eius partes, si naturam spectemus vniuersam, nullum est impedimentum, quin multiplices formas possint suscipere, cũ corpus omne per se sit mutabile

aliquo

aliquo accidentium genere: Necessarium itaq. est Deum corporea mole denudare, ne illi has imperfectiones affingamus, qui fons est omnium bonorum. Video quid dicere posset philosophus. Exclamaret quid impedit primum ens esse compositum? Nulla enim est huiusmodi imperfectio. At peto cuius naturæ ipsius partes essent, quæue subirent rationē actus quæue potentiæ? Verum de hoc argumētō vberius Alcinous instit. suæ in doctrinā Platonis cap. ix. Ficinus libro primo de Theologia Platonica capite sexto, & Io. Franciscus Picus Mirandulanus in epistola ad Zenobium Accaiolum. Sed diceret alius rationem corporis perfectionem includere, non igitur Deo denegandam. Nunquid ergo spiritus perfectio est? Non igitur Deo deneganda. obijceret alius esse diuersam rationem corporis, diuersam rationem quantitatis, distinctamq. ab his humanis. Scilicet aliam sibi rerum naturam effingere potest, vt lubet; nulla tamen ideo in rebus mutatio exister. Et certe video iactari posse multa plena audaciæ; sed stabit diuina illa simplicitas, immota & sempiterna quibuslibet inconcussa & inexpugnata conatibus.

At philosophus aliquis, qui sacra volumina religionis nostræ euoluerit arguet nos inconstantiæ, qui Deum demonstremus lumine naturæ incorporeum, cum sæpe corporatus ponatur ac describatur a nostris Patribus; vt probant illa loca, in quibus legimus, oculos Dei in terram prospicientis, aures ad preces intentas, os domini locutum esse, olfecisse odorem suauitatis. & præterea quod brachij, manuum, pedum, atq. digiti Dei mentionem fieri in sacra scriptura eruditi obseruauerint. Quare verendum est, ne etiam nos, vt Satyrus ille e cauernis suis eductus hominem ruri versantem contradictionis accuset. Placet ludicra hæc seriis admiscuisse. Olim maximam Satyrus vrbani hominis familiaritatem sibi conciliarat. Sæuiente igitur hyeme homo frigoris impatiens gelidas crebro ad os suū manus admouebat calidum agens anhelitum. Satyrus causam quæsiuit, cui ille frigidas inquit sic manus calfacio. Verum vtroq. cænāte, vt sæpe fiebat cū iusculū feruentius fuisset allatū

homo offæ, quam ſibi deſumpſerat, afflabat. Ille rurſus cauſā percontatur. Sic ferue ns tepeſcit, ac refrigeratur iuſculū, inquit. Quibus auditis Satyrus ira accenſus. Nulla mihi ait tecum in poſterum futura eſt conſuetudo. Nulla amicitiæ fides, qui mihi vno eodemq. ore calidum & frigidum efflas. Nollem igitur rudis aliquis philoſophus pugna verborum deterritus aſſenſionem de diuinæ naturæ ſimplicitate temere reuocaret. Tollenda eſt ex huius animo omnis contradictio. Quod facile fiet, modo ille audire velit, nec vt petulcum animal diffugiat & veluti agreſtis ac barbarus abdat ſe in antra ſua tenebris obſita hac luce iucundiſsima veritatis neglecta.

Variarum igitur Dei per multiplices viſiones figurarum diuerſitate alia quædam ijs, quę videntur præter id quod apparet ſignificari putare debemus. Vt enim ſi animum corporeū fingere vellemus, partes corpori proportione reſpondentes in eo intelligeremus; vt caput quidem mentem, opinionem ceruicem, pectus iram, ventrem cupiditatem, crura & pedes naturam, & ſic partium nominibus pro facultatum ſignis vteremur; certe multo magis in eo, qui omnia ſuperat, formarū figurarumq. ſimilitudo ſanctis Deoq. dignis interpretationibus a nobis explicanda eſt. Quod ſi uis tres corporis figuras Deo, qui nec tractari, nec figurari poteſt attribuere: latitudo, quidem diuina dicenda eſt, immenſa Dei ad omnia perfectio; longitudo vis quæ ad omnia pertinet: profundum vero obſcuritas eius quæ comprehendi non poteſt. Sed planius hæc ipſa explicemus omiſsis altiſsimis. D. Dionyſij myſterijs. Quotieſcunq. Deo membrum aliquod tribuitur intelligas uim, quæ in eo membro maxime fuerit. Cum igitur audis in diuinā natura caput, interpretare eſſentiam diuinam à qua omnia vt a capite oriuntur. Cum audis oculos intellige nihil eum latere poſse. Omnia enim aperta ſunt oculis eius, Cum aures audis, Scito nihil eſſe quod ille non intelligat, De quorum omnium myſtica ſignificatione extat liber beati Anſelmi de membris Deo attributis eruditiſsimus.

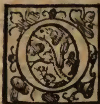
Decet igitur ſecretiſsima Dei miſteria altiſsimis ſenſibus ve-

nerari. Vere enim eſt ſpiritus grandis & fortis, ſubaertens montes, & conterens petras. Vere eſt Deus abſconditus, & lucem habitans inacceſsibilem, quam nullus oculus ferre poſſit; vt Elias operuerit vultum ſuum pallio, quod videret tantũ diuinæ maieſtatis ſplendorem humanam mentem ferre non poſſe. Decet nos de Deo quicquid magnum eſt, quidq. præclarum cogitare. Decet, quoniam gradus ſpiritus eſt perfectio, libenter concedere diuinæ naturæ; & ſi quid aliud eſt quod omnem cogitationem ſuperat. Veneratione contenti ſimus tanti numinis, cum ſcriptum ſit ſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria. Id ipſum monet & hortantur antiqui Patres, qui etiam in hac controuerſia non deſtiterunt ubertate maxima diuinam ſimplicitatem predicare. Ac Tertullianus quidem libro ſecundo contra Marcionem capite. xiij. dum Deum dixit eſſe corpus intellexit ſubſtantiam quandam ſolidam, & independentem, vt vere eius excuſatio accipienda ſit ab Auguſtino allata. Præterea Damaſcenus libro primo de fide orthodoxa cap. xij. ait impium eſſe putare Deum eſſe corporeum & capite xiv. eiuſdem libri infinita pene loca explicat ſcripturæ ſacræ, in quibus metaphorice tribuuntur Deo humani corporis partes. Et Rabi Moſseus in libro primo dubitat. ſuarum cap. xlvi. plane eruditiſsime & fuſiſsime, vt etiam Origenes libro primo de principijs cap. primo & libro vi. contra Celsũ vbi declarat exemplo: licet enim dicamus virtutes aurum eſſe aut lapidem precioſum non propterea eas corporeas dicimus. Si igitur lumine naturæ demonſtrauimus Deum eſſe expertem corporis, & nullum contradictionis locum eſſe in ſacris literis, nihil eſt cur nobis non aſsentiatur philoſophus. Verum quoniam videtur non diſsentire ab exiſtentia, vnitate, & diuina ſimplicitate, videamus quid dicturus ſit de infinitate, quam in futura diſputatione volumus perſuadere.

Deum esse infinitum.

DISPVTATIO IIII.

Mnes penè qui de natura philosophati sunt temporibus illis, quibus non dum diuinus humanis mentibus illuxerat splẽdor, & principium primum & infinitũ posuerunt. Nõ enim poterant intelligere vt ex eo innumerabiles naturæ deducerentur, si ipsum aut limitatum, aut quibusdam veluti extremitatibus conclusum esset ac difinitum. Parmenides igitur mentem quã dam solutam ac liberam ab omni concretione, eandemq. infinitam credidit. Quod nos probare statuimus naturæ lumine perspectum esse ac cognitum.

Erit ergo prima ratio eiusmodi. Si Deus habet virtutem finitam vel eam ipse sibi, vel alius definiuit Sed nihil se ipsum producit, quia definitio est modus quidam cõsequens naturã productam. Ergo neq. definit. Definire enim & determinare præsupponit naturam esse ac virtutem. De qua etiam quæreremus an sit finita, vel infinita. Si infinita, nulla controuersia. Si definita eodem reuoluemur, & quæremus unde fuerit definitio illa & determinatio. Quis Deum definierit, aut alligarit, cum sit primum ens, primus in possessione & a nullo dependeat. Dices fortasse intrinsece definiri ratione principiorum essentialium. Nam ab agente extrinseco definiri nequit. Sed nec isto modo Deus definiri potest. Nullus enim actus definitur nisi vel propter agens, vel recipiens. Vt si sit perfecte diaphanum, & lumen satis debile, erit imperfecta illuminatio ex defectu agentis: contra vero si lumen sit intentissimum, & diaphanum ineptum ex subiecto fiet, vt non sequatur perfecta illuminatio. Sed Deus optimus est actus a nulla causa agente definitus, neq. aliquo recipiente cũ sit inreceptus. Ergo est infinitus. Dices definitum esse ex se in certo gradu perfectionis.

Video id solum tibi relictum esse asylum. Verum istud etiam euertetur. Quicquid enim conuenit alicui à se absolute, & infinite conuenit; sed actui, qui non habet vllam causam agentē aut recipientem conuenit esse ex se absolute: Igitur conuenit ei esse modo illimitato & infinito.

Secunda ratio est ex causa effectrice hunc in modum. Illud agens est infinitū virtute & vigore quod actu & simul habet in sua vi effectrice, & ex se independenter effectus infinitos. Sed prima causa est eiusmodi, igitur infinita est. Propositio probatur: Vt enim continere plures effectus concludit causam perfectiorem, ita continere infinitos concludit causam infinitam. Probatur iam assumptio: continet enim prima causa infinitos effectus producibiles virtute, vt si fieri posset simul produceret. Quod non arguit nisi naturæ infinitatem. Non enim diuina virtus perficitur effectuum multitudine, neq. deficit in cursu productorum.

Tertia ratio erit ex humano appetitu deducta. Numquam enim quiescit humanus animus nisi in summo bono, & omnibus numeris ac partibus absolutissimo. Nec vero frustra est humanus appetitus. Igitur concedendum est bonum infinitū quod non est nisi Deus. Legimus autem apud Aristotelem primo politicorum capite sexto. Diuitias ab auaro appeti in infinitum. Iam vero quocumq. dato mens humana semper maius aut apprehendere, aut appetere potest. Obijcies hunc appetitum non esse rationi conformē. At quomodo natura humana vniuersa falli potest in appetitione summi boni, atq. vltimi finis? sed relicta humana appetitione, peto de Deo Quiescit ne ille in sui cognitione finita an infinita? Non finita: quia posset similē in intelligentia perfectissima producere. Quod ab urdum est; imo posset quelibet beata mens maius quiddā desiderare quam esset Deus si finitus sit. Et certe hic rerum ac naturarū ordo postulat vt diuinæ mentes & intelligentia & cognitione vincant ea quæ sensum & rationem habent, & id quod pulcherrimū est expetāt, quo Deo propinquiores & abūdāter eo participēt; pluraq. ac maiora ab eo munera acceperint

Que-

montem, vnde ordo creaturarum, & pulcherrima earundem dispositio ꝑspicitur. Athanasius in oratione contra idola vtitur hac elemētorum discordia & cytharæ exemplo vt vniuersi artem doceat artificis alicuius opera excitatam. Et Clemens Alexandrinus oratione adhortatoria ad gentes eloquentissime ex ordine vniuersi & harmonia suauissima naturam vnā præstantissimam colligit. Ac Theodoritus quinque sermones scripsit quinque argumentis ex natura deductis distinctos ad diuinam naturam ostendendam. Primum est ex cælo. Secundum ex elementis fluminibus, & fontibus. Tertium ex fabrica corporis humani. Quartum ex hominum inuentis. Quintum ex imperio quod habet homo in bruta. Legendus est præterea D. Augustinus in psalmū xiij. & de spiritu & litera capite xij. & de Verbis Domini sermone lv. Anselmus etiam in monologio & prosologio initio vtriusq. operis probat lumine naturæ hominem venire posse in cognitionem Dei, licet ille paulo plus fortasse persuadere conatus sit, quam oporteret.

Mihi vero ad finem disputationis properanti antiquus nescio quis occurrit ex vmbraculis philosophorum euocatus. Mundus inquit, à se regitur, quid igitur opus est Deo? satisfaciamus venerando philosopho quamquam vt videtur importunissimo. Quæro igitur aut mundus conditorem habet, aut non? Tum an caret intelligentia necne? Respondes ad primam quæstionem nōn agnoscere sui productorem. Si.n. productorem ponas, nulla erit inter nos controuersia. Ipsum.n. vt Deum colam ac venerabor. Ad secundam dicis nec sentire, nec sapere. Quomodo igitur tam admirabili ordine tot rerū genera partitur, & æque dispensat? Præterea vel minimū animal si mouetur sensu aliquo indiget, & Deus intelligentia destituetur? Si dixeris mundum præditum esse cognitione & virtute, seq. regere ac gubernare, vt ideo voluerint veteres mūdum esse quoddam maximum animal anima præditum quod intelligat, omnia moueat, omnia gubernet; nō omnino Deum negabis. Ac ego tunc Deum animo concipiā in vniuersi quidem partibus circūfusum; ita tamen distinctum atq. ab omni

materia

materia segregatum, vt mundi neq. pars sit neq. forma. Hic certe Deus erit a nullo pendens, se ipso contentus causa & origo omnium prima, singularis, in omni expetendorum genere vltimus, & optimus; vt penitus omnem Deorũ multitudinẽ infinitate sua & perfectione reijciat. Quam quidem nos etiã ad religionis nostræ defensionem cõfutare conabimur in hac quæ proxime sequitur disputatione.

Plures Deos esse non posse

DISPVTATIO II.

Quod Deus voce sua mortalibus testatus est, vt scripturarum sacrarum monumenta exclamãt de vnitate diuinæ naturæ, id ipsum ratione humana efficacissime probari posse existimandũ est. Placuit igitur mihi ordinem sequuto, eorũ quæ tractanda suscepi, potissima quædam argumenta in medium afferre, nõ quidem ad certitudinem; sed ad euidentiam & explicationem diuinorum mysteriorum.

Sit ergo primum argumentum eiusmodi. Si plures Dij esse possunt, igitur erunt ij, plures naturæ necessariæ & aliquibus proprijs rationibus, ijsdemq. realibus distinctæ; non enim ratione solum distinguerentur: illę vocentur. A. & . B. vt existimo in eo, in quo conuenient erunt formaliter necessariæ. Igitur vtraq. natura illis duabus rationibus formalibus erit necessaria. Quod esse nõ potest: quia cũ neutra earum rationum aliam per se includat, fiet vt quelibet qualibet circumscripta sit necsse esse. Si uero per illas rationes, quibus duo Dij formaliter distinguerẽtur, neuter formaliter esset necessarius, sequeretur, vt nec illæ rationes essent formaliter necessariæ, nec alteruter necessarius, cum Deus ex cõmuni consensu sit ipsa necessitas. Quæ quidem ratio hunc in modum confirmari posset. Si plura sunt prima principia, verbi gratia duo, quorũ neu-

trum ab altero pendeat, vtrunq. erit ipsum esse, & necesse esse Hoc enim precipue primo principio cōuenire videtur. Quod si quispiam dixerit eorum alterum esse ipsum esse, seu necesse ex se esse, alterum vero minime, seu neutrum, fateatur is quoq. opus est, eorum alterum solum esse primum principium, illud inquam quod est ipsum esse. Alterum vero, in quo esse inest paticipatione quadam pendere a primo principio; non tamē esse primum. Quod si neutrum fuerit ipsum esse, confestim sequitur neutrum etiam esse primum entiū principium; sed eorū vtrumq. dependere a tertio quodam vtroq. priori. Quibus argumētis coactus si cōcesserit eorū vtrumq. esse & ex se necesse esse, certe cum differant inter se, duo namq. ponuntur, proculdubio quopiam alio different quam ipso esse, quod exequo vtrisque conuenire concessum est. Non enim plura esse ac distingui eo poterunt quo conueniunt. Et quidem ratio Parmenidis efficacissime meo iudicio id ipsum probasse visa est. Nam quicquid est preter ipsum ens idest præter ipsum esse, quod solum vere est ens, est non ens. reliqua enim solū participatione ipsius esse existunt, fouentur, ac conseruantur.

Secundum argumētum. Sint. A. &. B. duo Dij Tunc peto .A. vel intelligit. B. distincte intuitiue & perfecte vel nō. Si hoc vltimum affirmes, igitur intellectus. A. erit imperfectus; quia objectum perfectissimum ac nobilissimum nō intelligit. Nec dixeris. A. non plane intelligere. B. sed aliqua ex parte: quia cū B. intelligat se perfecte, in aliqua perfectissima cognitione. B. præstaret. A. si primum concesseris. A. intelligere. B. distincte. Igitur. A. nō esset in se ipso beatus. Si enim se ipso contentus esset, nullam sibi vendicaret aliunde aut cognitionem aut felicitatem. Nam cum Deum animo concipimus, intelligimus naturam quandam reliquis omnibus excellentiorem, cui nihil desit, quæ nihil aliunde expectet, aut accersat; sed omnia in se ipsa contineat. At si multi sunt Dij alter ab altero, aut intelligētiam, aut felicitatē mutuaretur. Neuter ergo haberet propriā quandam beatitatem. Quomodo ergo Dij? Confirmatur idē argumētum. Aut. A. est sufficiens medium & ratio perfecte re-

presenta-

presentatius ipsius. B. aut nõ. Si primum dederis, igitur. A. erit obiectũ perfectius ipso. B. quia ab hoc nõ pendet. A. Si secũdũ dederis, vt nec sibi met satisfit in intellectione, fiet vt neuter Deus sit; quia eodem modo de. B. respectu. A, procedet argumentum.

Tertiũ argumẽtum ex amore vtriusq. depromptum. Aut. A. diligit. B. quantũ se ipsum, aut non. Si primum dederis, sequentur hæc absurda. Primum quidem. A. diligere naturaliter æque suũ esse, ac esse alterius omnino distincti, atq extrinseci à quo non dependet. Secundum absurdum est. A. beatum esse per aliquod obiectum externum, & a natura propria alienum. Tertium absurdum Vtrumq. æque beatũ esse in duobus obiectis disparatis, quorum quocumq. circumscripto quilibet tamen esset beatus. Sed fortasse referes te ad alteram partem his absurdis deterritus, A. igitur non diligit. B. æque ac se ipsum. At. B. est eque summum bonum, igitur summæ dilectionis obiectum. Tum nulla afferri posset ratio cur diligeretur secundũ talem vel telem gradum citra summum. Dices. A. non fruitur. B. sed vtitur. At istud repugnat: quia. A. inordinate diligeret. B. non enim. B. est obiectum vsus, aut eius naturæ vt in alium finem referatur.

Quartum argumentum. Si per te philosophe esse possunt plures Dij, Sint. A. & B. Hi an erunt eiusdem substantiæ, eiusdemq. speciei specialissimę, an alterius? si primum concedatur. Igitur alteruter erit superfluus: quia quicquid possũt duo indiuidua eiusdem rationis, æque poterit alterum sine altero, si perfectum sit. Ergo si sufficit vnum vt sit princeps, vt sit prima causa, vt sit vltimus finis vniuersi, frustra ponuntur plura: quia si in hac natura nostra nõ est ponenda pluralitas sine necessitate, ergo neq. in rebus æternis & primis. Si vero dixeris alterum esse alterius naturæ; alter certe erit imperfectus & diminutus, quod vnus per se solus sustinere nõ posit onus vniuersi & dependentiam rerum humanarum: nec vnus sit finis optimus, ad quem vniuersa referantur. Quod esse solet in ordinibus bene ac sapienter constitutis. Ergo ad vnum omnia,

vt ad vltimum finē referuntur. Dices vnus est ad alterum, sed in infinitum. At qui vnus influeret in alium in ista infinitate? Qui consentiret in vnum tota natura, si non concedatur primus influxus? Tum quolibet dato, qui dependeret eo ipso nō esset Deus. Duo igitur erunt independentes Dij. est autē omnis Principum multitudo periculosa, vt inquit Aristoteles ex sententia Homeri, qui peritissimus omniū ab antiquitate habitus est. Multi enim nisi conueniant, & quodammodo fiant vnum distrahent, & corrumpent ea, quibus præsunt, sicq. omnis vitæ cōfusio sequetur, & omnium euersio extrema. Quod ergo multi bene præsint non ijs per se cōuenit, sed per accidēs, quatenus hi multi quodammodo fiunt vnū. Id vero quod per accidens est, esse nequit primum principium. Vnus ergo est Deus, qui summa sapientia mundum administrat. Vnus qui consulit vnitati, connexioni, ordini, fini, & bono vniuersi. Sēper enim in ascensu ad paucitatem properamus, vt tandem in vnitate conquiescamus. Vt enim illi qui numeris omnia metiebantur dicebant monada esse intellectum dryada scientiā triada opinionem, tetarten sensus; quod primum semper vnū sit, & quo magis ab vnitate discedimus eo ad imperfectius delabamur. Vnde ille altissime philosophabatur. Monas genuit Monadē ex binario, ternario & quaternario: quia Deus vnus est qui genuit vniuersum quod vnum est, & omnia est complexum. ex binario idest ex Angelis, qui primum ab vnitate discedūt, ex ternario idest cælis, qui tertio in gradu sūt rerum & ex quaternario idest quatuor elementis & tota natura. Quamobrem si perfectissimum ponēdum est, vnū erit.

Atq. his quidem satis sit lumine naturæ demōstratum nullo modo esse posse plures Deos. Quod si qui subtiliora adhuc desiderent, vt vere possunt a subtilioribus ingenijs expectare, perpendāt rationes, quas Athenis philosophi iactabant in scholis suis, cum disputationes instituerēt, de principijs rerū, de ortu & natura formarum, de motu, de tempore, de conuersione cælorum, de ijs quibus perpetuo vtimur sensibus, deq. cæteris naturæ mysterijs. Mihi vero patres ecclesiæ nostræ nō

modo in altissima quam tradunt disciplina, sed in simplicitate sua multo magis philosophorum subtilitatibus placent. Hos ego sequor ac veneror. Quos & ab alijs legi maxime vellem. Illi enim tum in omnibus controuersiis religionis nostræ copiosi sunt, tum in his cum gentibus disputationibus eloquentia, & eruditione certare videntur. Legatur igitur Irenęus libro tertio capite sexto, qui argumentatur ex eo Deum esse vnum, quia est ens perfectissimū. D. Dionysius in fine libri de diuinis nominibus probat ex eo quia omnis multitudo reducitur ad vnitatem. Athanasius in oratione contra idola ex eo quod mundus hic est vnicus concludit eius opificem ac moderatorē vnicum esse oportere. Impium certe inquit, pariter & absurdū vnum opus esse credere, plures autem operatores. Cyprianus in prologo de operibus cardinalibus, & tractatu quarto cōtra Idola arguit ex regnorum duratione & lapsu, descenditq. longa oratione usq. ad apes & greges vt ad vnum gubernatorē vniuersi deducat. Atq. Origenes ita argumentabatur libro v. contra Celsum pene in medio: neq. Aethiopes Vraniā colunt, neq. Arabes Iouem: fiet vt si quis Aethiopū necessitate aliqua coactus ad Arabes venerit impietatis coarguatur & vitæ periculum certissimum adeat si Vraniam coluerit. Abeat igitur infinitas illa Deorū explosa a Lactātio Firmiano in libro primo de falsa religione capite tertio & sequentibus vel ipsorū poetarum, ac veterum Aegyptiorum innumeris testimonijs & ab ipso Augustino in libris de ciuitate Dei efficacissimis argumētis confutata. Quamquam & ille pręclare beatas vocat gentes quarum nascantur in hortis numina. Habemus præterea plurimos ex ijs ipsis illius sæculi, qui opinionem nostram alijs persuadere conati sūt. Inter quos vnius Xenophanis Colophonij memoria repetenda videtur. Si plures, arguebat ille, sunt Dij vel sunt pari vel impari potentia. Si impari quo pacto debiliores sint Dij; ipsi viderint. Si omnes pares sunt, & alius nolens volētē impediat, res iā fieri & nō fieri poterit. Quod nō potest sine risu intelligi. Multa igitur odia, & pugnę assiduæ inter hos Deos intercedent; quoniam sempiternæ intercedunt causæ,

quæ nunquam cessabunt. Neq. enim par parem unquam nisi fortuna profligabit, Alterum igitur horum necesse erit, vel fortunam Dijs etiam dominari, vel perpetuas esse inter Deos dis-discordias, & contentiones quorum neutrum Deo conuenire vllo pacto potest. est igitur Deus vnus, sempiternus, potentissimus, optimus, felicissimus. Quorũ nihil esse potest cum animi perturbatione. Sunt ergo fabulæ, quæ de Dijs à veteribus narrantur, Sunt somnia, Sunt deliramenta. Vnus enim Deus probatus est vel ipsorum ethnicorum testimonio, Iam vero sequitur vt demonstrem Deum omni corpore ac magnitudine solutum esse & liberũ, quod in proxima disputatione pro viribus expedire conabor.

Deum esse corporis expertem.

DISPVTATIO III.

NIhil est tam altum, tamq. sublime, quod diuinæ naturæ non omnes gentes etiam feritate barbaræ tribuendum esse iudicarint. Hinc illæ veterum descriptiones, Deum esse circulum, cuius centrum nullibi, circumferentia vbiq: esse animal optimum & sempiternum: esse vim quandam intelligentem, cuius nutu effecta sint omnia, & sustineantur & conseruentur. esse infinitam quãdam naturam nullis limitibus circumscriptam. Quamobrem nõ est cur gradus spiritus etiam denegetur. Hanc enim notionem ex natura arripuimus, hausimus, expressimus, vt ea quæ perfectissima sunt, & nobilissima consentanea iudicemus Deo optimo. Illa vero ab eo reijciamus quæ imperfectiora esse videantur. Propterea afferenda sunt argumenta, quibus lumine naturæ demonstretur Deum esse omnis corporis expertem.

Prima ergo ratiocinatio nostra ex independentia primæ causæ desumpta est. Nihil enim est prius ente simpliciter primo,

mo; sed omni natura corporea est aliquid naturaliter & simpliciter prius, igitur nullum ens corporeũ est simpliciter primum. At Deus est ens simpliciter primum, aut si quod est illud erit incorporeum. Probatur assumptio bifariam. Primo, quia omne ens corporeum & concretum constat ex partibus quæ sunt naturaliter priores toto saltẽ natura. Quæ vel Deus, essent, vel non. Si essent Igitur segregatæ à diuina natura Deũ constituere possent. Igitur Deus Deum componeret. Si nihil haberent diuinitatis in se, qui ergo Deum constituerent? secũdo necesse est vt antegrediatur causa aliqua quæ illas partes vicissim copulet. Nam partes diuulsæ ac seiunctæ a toto neq. perfectæ omnino sunt, neq. se ipsis in vnum conuenire possũt Opus ergo est efficentẽ aliqua ui, quæ eas in natura vna astringat. Quod si essent in se ipsis omnino expletæ omnẽ certe refugerent copulationem. Nulla enim fit coagmẽtatio ex ijs quę omnino absoluta sunt. Necesse est ergo naturam illam diuinã ex diminutis & imperfectis partibus cõponi. Deinde quærere mus, an illæ partes, quæ adhiberentur ad Deum constituendũ essent definitę an infinitæ. Si definitę quomodo ex ijs conficeretur natura infinita: si infinitæ ergo coagmentatio aliqua existeret ex infinitis quod natura abhorret.

Secunda ratiocinatio, ens primum & simpliciter nec productum est, nec pendet ab alio quod sit ipsius causa. At omne ens corporeũ & extensum causam habet sui esse, pendetq. non solum ab vna, sed pluribus causis, ijsq. se prioribus. Igitur primũ ens, Deus optimus corporis est expers. Quod vero Deus à nulla causa pendeat patet: quia illa causa a qua pẽderet Deus ipse esset: causæ enim vel sunt extrinsecæ, vel intrinsecæ. Deus non conflatur ex extrinsecis causis vt efficiente & finali. Hæ enim causæ Deus essent. Vnde Deus a Deo pẽderet. Quo quid stultius? quid inepte magis dici potest? Non intrinsecis vt materia & forma, quia hæ vel essent a Deo ipso & sic ab illis Deus non pẽderet, neq. ijsdem constitueretur: vel essent a se, sicq. partes priores Deo Dei naturam subirent ante ipsum Deum. Itaq. Deus prior Deo diceretur. Quod absurdum de-

duximus

duximus alias. At cum causa sit effectus gratia, pars esset toto imperfectior. Ergo Deus se ipso esset imperfectior; cum tamē in Deo omnis plenitudo perfectionum concludatur. Sed esto hoc corpus. certe diuidi posset in duplicem partem, quarum quecumq. esset substantialiter & totaliter distincta ab alia & situ & loco. Vnde sequerentur Dij infiniti essentialiter ac totaliter interuallo & situ distincti, quorum quocumq. dato concedere necesse esset imperfectiorē, q̄a vnus esset gratia alterius. Ex quo etiam fiet nullū fore gradum entis ita perfectum, quin esset alius perfectior, & nullum ita imperfectū, quin esset imperfectior, non secus ac quantum habet progressum in diuisione in infinitum. Confirmatur ratiocinatio. Vel Deus esset corpus einsdem, vel diuersæ naturæ. Non eiusdem ne detur infinitas quædam ineptissimorum Deorum. Si vero defendas alteram partem: Deum esse corpus diuersæ naturæ. Quid ita: Dabis ergo in Deo partem aliquam nobiliorem altera? Dabis partes in Deo alterins rationis? si partem aliquam nobilitate præstantem dederis, cur non Deum voces? Deus igitur erit pars? sed obsecro illa pars nobilissima erit ne substantia inextensa, aut extensa. Si inextensa atq. indiuidua habeo intentum. Si vero extensa ac diuidua vel componitur partibus eiusdem rationis quod est confutatum, vel diuersæ rationis; & sic Deus cōtineret actu infinitas quiditates specie distinctas, imo naturas infinitas inter se dissidentes. Quæ absurda vt euitentur, concludemus Deum ab omni concretione alienum ac simplicissimum esse.

Tertia ratiocinatio. Nihil quod est in potentia ad aliquā perfectionem est primum ens; sed omne ens corporeum est in potentia ad aliquam perfectionem. Igitur nullum corporeum erit primum ens. Assumptio clara est per se. Nam omne corpus est mobile. Igitur potest motum aliquem exercere. Tum omne corpus natum est affici variis accidentibus, & quātitas augeri potest perpetuo, & eius partes, si naturam spectemus vniuersam, nullum est impedimentum, quin multiplices formas possint suscipere, cū corpus omne per se sit mutabile

aliquo accidentium genere: Necessarium itaq; est Deum corporea mole denudare, ne illi has imperfectiones affingamus, qui fons est omnium bonorum. Video quid dicere posset philosophus. Exclamaret quid impedit primum ens esse compositum? Nulla enim est huiusmodi imperfectio. At peto cuius naturæ ipsius partes essent, quæue subirent ratione͂ actus quæue potentiæ? Verum de hoc argume͂to vberius Alcinous instit. suæ in doctrina͂ Platonis cap. ix. Ficinus libro primo de Theologia Platonica capite sexto, & Io. Franciscus Picus Mirandulanus in epistola ad Zenobium Accaiolum. Sed diceret alius rationem corporis perfectionem includere, non igitur Deo denegandam. Nunquid ergo spiritus perfectio est? Non igitur Deo deneganda. obijceret alius esse diuersam rationem corporis, diuersam rationem quantitatis, distinctamq; ab his humanis. Scilicet aliam sibi rerum naturam effingere potest, vt lubet; nulla tamen ideo in rebus mutatio existet. Et certe video iactari posse multa plena audaciæ; sed stabit diuina illa simplicitas, immota & sempiterna quibuslibet inconcussa & inexpugnata conatibus.

At philosophus aliquis, qui sacra volumina religionis nostræ euoluerit, arguet nos inconstantiæ, qui Deum demonstremus lumine naturæ incorporeum, cum sæpe corporatus pingatur ac describatur a nostris Patribus; vt probant illa loca, in quibus legimus, oculos Dei in terram prospicientis, aures ad preces intentas, os domini locutum esse, olfecisse odorem suauitatis, & præterea quod brachij, manuum, pedum, atq; digiti Dei mentionem fieri in sacra scriptura eruditi obseruauerint. Quare verendum est, ne etiam nos, vt Satyrus ille e cauernis suis eductus hominem ruri versantem contradictionis accuset. Placet ludicra hæc serijs admiscuisse. Olim maximam Satyrus vrbani hominis familiaritatem sibi conciliarat. Sæuiente igitur hyeme homo frigoris impatiens gelidas crebro ad os suũ manus admouebat calidum agens anhelitum. Satyrus causam quæsiuit, cui ille frigidas inquit sic manus calfacio. Verum vtroq; cænâte, vt sæpe fiebat, cũ iusculũ feruentius fuisset allatũ

homo offæ, quam sibi desumpserat, afflabat. Ille rursus causã percontatur. Sic ferue ns tepescit, ac refrigeratur iusculũ, inquit. Quibus auditis Satyrus ira accensus. Nulla mihi ait tecum in posterum futura est consuetudo. Nulla amicitiæ fides, qui mihi vno eodemq. ore calidum & frigidum efflas. Nollem igitur rudis aliquis philosophus pugna verborum deterritus assensionem de diuinæ naturæ simplicitate temere reuocaret. Tollenda est ex huius animo omnis contradictio. Quod facile fiet, modo ille audire velit, nec vt petulcum animal diffugiat & veluti agrestis ac barbarus abdat se in antra sua tenebris obsita hac luce iucundissima veritatis neglecta.

Variarum igitur Dei per multiplices visiones figurarum diuersitate alia quædam ijs, quę videntur præter id quod apparet significari putare debemus. Vt enim si animum corporeũ fingere vellemus, partes corpori proportione respondentes in eo intelligeremus; vt caput quidem mentem, opinionem ceruicem, pectus iram, ventrem cupiditatem, crura & pedes naturam, & sic partium nominibus pro facultatum signis vteremur; certe multo magis in eo, qui omnia superat, formarũ figurarumq. similitudo sanctis Deoq. dignis interpretationibus à nobis explicanda est. Quod si uis tres corporis figuras Deo, qui nec tractari, nec figurari potest attribuere: latitudo, quidem diuina dicenda est, immensa Dei ad omnia perfectio; longitudo vis quæ ad omnia pertinet: profundum vero obscuritas eius quæ comprehendi non potest. Sed planius hæc ipsa explicemus omissis altissimis. D. Dionysij mysterijs. Quotiescunq. Deo membrum aliquod tribuitur intelligas uim, quæ in eo membro maxime fuerit. Cum igitur audis in diuinã natura caput, interpretare essentiam diuinam à qua omnia vt a capite oriuntur. Cum audis oculos intellige nihil eum latere posse. Omnia enim aperta sunt oculis eius. Cum aures audis. Scito nihil esse quod ille non intelligat. De quorum omnium mystica significatione extat liber beati Anselmi de mẽbris Deo attributis eruditissimus.

Decet igitur secretissima Dei misteria altissimis sensibus venerari.

nerari. Vere enim est spiritus grandis & fortis, subuertens montes, & conterens petras. Vere est Deus absconditus, & lucem habitans inaccessibilem, quam nullus oculus ferre possit; vt Elias operuerit vultum suum pallio, quod videret tantũ diuinæ maiestatis splendorem humanam mentem ferre non posse. Decet nos de Deo quicquid magnum est, quidq. præclarum cogitare. Decet, quoniam gradus spiritus est perfectio, libenter concedere diuinæ naturæ; & si quid aliud est quod omnem cogitationem superat. Veneratione contenti simus tanti numinis, cum scriptum sit scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Id ipsum monet & hortantur antiqui Patres, qui etiam in hac controuersia non destiterunt ubertate maxima diuinam simplicitatem predicare. Ac Tertullianus quidem libro secundo contra Marcionem capite. xiij. dum Deum dixit esse corpus intellexit substantiam quandam solidam, & independentem, vt vere eius excusatio accipienda sit ab Augustino allata. Præterea Damascenus libro primo de fide orthodoxa cap. xij. ait impium esse putare Deum esse corporeum & capite xiv. eiusdem libri infinita pene loca explicat scripturæ sacræ, in quibus metaphorice tribuuntur Deo humani corporis partes. Et Rabi Mosseus in libro primo dubitat. suarum cap. xlvi. plane eruditissime & fusissime, vt etiam Origenes libro primo de principijs cap. primo & libro vi. contra Celsũ vbi declarat exemplo: licet enim dicamus virtutes aurum esse aut lapidem preciosum non propterea eas corporeas dicimus. Si igitur lumine naturæ demonstrauimus Deum esse expertem corporis, & nullum contradictionis locum esse in sacris literis, nihil est cur nobis non assentiatur philosophus. Verum quoniam videtur non dissentire ab existentiá, vnitate, & diuina simplicitate, videamus quid dicturus sit de infinitate, quam in futura disputatione volumus persuadere.

Deum esse infinitum.

DISPVTATIO IIII.

Mnes penè qui de natura philosophati sunt temporibus illis, quibus non dum diuinus humanis mentibus illuxerat splẽdor, & principium primum & infinitũ posuerunt. Nõ enim poterant intelligere vt ex eo innumerabiles naturæ deducerentur, si ipsum aut limitatum, aut quibusdam veluti extremitatibus conclusum esset ac difinitum. Parmenides igitur mentem quãdam solutam ac liberam ab omni concretione, eandemq. infinitam credidit. Quod nos probare statuimus naturæ lumine perspectum esse ac cognitum.

Erit ergo prima ratio eiusmodi. Si Deus habet virtutem finitam vel eam ipse sibi, vel alius definiuit Sed nihil se ipsum producit, quia definitio est modus quidam cõsequens naturã productam. Ergo neq. definit. Definire enim & determinare præsupponit naturam esse ac virtutem. De qua etiam quæremus an sit finita, vel infinita. Si infinita, nulla controuersia. Si definita eodem reuoluemur, & quæremus unde fuerit definitio illa & determinatio. Quis Deum definierit, aut alligarit, cum sit primum ens, primus in possessione & a nullo dependeat. Dices fortasse intrinsece definiri ratione principiorum essentialium. Nam ab agente extrinseco definiri nequit. Sed nec isto modo Deus definiri potest. Nullus enim actus definitur nisi vel propter agens, vel recipiens. Vt si sit perfecte diaphanum, & lumen satis debile, erit imperfecta illuminatio ex defectu agentis: contra vero si lumen sit intensissimum, & diaphanum ineptum ex subiecto fiet, vt non sequatur perfecta illuminatio. Sed Deus optimus est actus a nulla causa agente definitus, neq. aliquo recipiente cũ sit inreceptus. Ergo est infinitus. Dices definitum esse ex se in certo gradu perfectionis.

Video

Video id solum tibi relictum esse asylum. Verum istud etiam euertetur. Quicquid enim conuenit alicui à se absolute, & infinite conuenit; sed actui, qui non habet vllam causam agentē aut recipientem conuenit esse ex se absolute. Igitur conuenit ei esse modo illimitato & infinito.

Secunda ratio est ex causa effectrice hunc in modum. Illud agens est infinitū virtute & vigore quod actu & simul habet in sua vi effectrice, & ex se independenter effectus infinitos. Sed prima causa est eiusmodi, igitur infinita est. Propositio probatur. Vt enim continere plures effectus concludit causam perfectiorem, ita continere infinitos concludit causam infinitam. Probatur iam assumptio: continet enim prima causa infinitos effectus producibiles virtute, vt si fieri posset simul produceret. Quod non arguit nisi naturæ infinitatem. Non enim diuina virtus perficitur effectuum multitudine, neq. deficit in cursu productorum.

Tertia ratio erit ex humano appetitu deducta. Numquam enim quiescit humanus animus nisi in summo bono, & omnibus numeris ac partibus absolutissimo. Nec vero frustra est humanus appetitus. Igitur concedendum est bonum infinitū quod non est nisi Deus. Legimus autem apud Aristotelem primo politicorum capite sexto. Diuitias ab auaro appeti in infinitum. Iam vero quocumq. dato mens humana semper maius aut apprehendere, aut appetere potest. Obijcies hunc appetitum non esse rationi conformē. At quomodo natura humana vniuersa falli potest in appetitione summi boni, atq. vltimi finis? sed relicta humana appetitione, peto de Deo Quiescitne ille in sui cognitione finita an infinita? Non finita: quia posset similē in intelligentia perfectissima producere. Quod ab urdum est; imo posset quelibet beata mens maius quiddā desiderare quam esset Deus si finitus sit. Et certe hic rerum ac naturarū ordo postulat vt diuinæ mentes & intelligentia & cognitione vincant ea quæ sensum & rationem habent, & id ꝙ pulcherrimū est expetāt, ꝙ Deo propinquiores & abūdāter eo participēt; pluraq. ac maiora ab eo munera acceperint

Que-

Quemadmodum etiam ea, quæ ratione vtuntur, ijs quæ sensũ habent, antecellunt: quod ratione illa vincant, hęc sensu & alia vita. estq. mea sententia verum, quæ vno, infinitisq. muneribus prædita Deo magis participant, ei viciniora esse, atq. diuiniora ijs, quæ his rebus superantur. Quia igitur ita est, age ipsũ bonum ut vere est, quod omnium causa est, nec verbis exprimi potest, & vniuersæ essentię auctor, effectorq. eius quod est, eius quod cohæret, naturæ ipsius principium ac mensura æternitatis, ac temporum, & vt ita dicam entitas & æternitas eorũ, quę sunt: tempus eorum quæ fiunt, tempus eorũ, quæ quomodocũq. sunt, ortus eorum, quæ quomodocumq. oriuntur, veneremur & laudibus celebremus. Deus enim non quodammodo est; sed absolute & libere sine vllo termino, vniuerso illo quod est esse in se comprehenso & occupato. Itaq. Rex sæculorum dicitur, quod in eo & circa eum hoc totum esse & sit & constet. Est enim sæculum sæculorum, quod sæcula antecedit. Verum hæc altißime contemplanti D. Dionysio relinquamus, nosq. redeamus ad nostrum institutum, probemusq. hãc ipsam infinitatem quæ omnia sæcula amplexa est.

Quarta ratio. Ad effectum aliquem producendum tanta requiritur in efficiente potestas causæ, quantus est recessus & distantia rei, quæ non est; sed est futura a sua natura & essẽtia. Inter nihilum autem & quamcumq. rem quamuis perexiguã infinita interest intercapedo non quidem loci aut temporis; sed essentiæ ac naturæ. Nulla enim comparatio, nulla ratio inter hæc consistere potest. At in quibus nulla inest ullius generis proportio, inter hæc est infinitum interuallum vt clarissime patet disserenti. Si igitur mundus de nihilo à Deo effectus est, infinitam vim adhibuit ad illum construẽdum. Adhibere autem non poterat, nisi illam habuisset. Sed non me fugit aliquos improbare distantiam illam inter esse & non esse omnino esse infinitam. Agam igitur ut illi agerẽt ipsi si adessent. Res & nihil duæ sunt extremitates sine medio aliquo quod illas connectat, quarum altera vt res superat quidẽ nihilum; sed definite. Determinatę enim sunt res productæ.

Igitur

Igitur abſceſſus ille non erit infinitus vt inter lucem & tenebras non eſt infinita intercapedo, nec inter verum & falſum.

Sed ſimulate potius loqui videris quicumq. ſic reſpondes quam ex animo. Non id eſt in officina illa tua ſubtilitatum pleniſsima penitus elaboratum. Etenim non ſolum diſtantia idcirco eſt infinita, quia media ſit aliqua intercapedo immenſa, quæ infinite arceat ambas extremitates; ſed etiam quia, aut vtraq. extremitas in ſuo genere eſt infinita, aut ſaltem altera. Vtraq. vt Deus & nihil. Ille enim innumeras coercet rerum perfectiones; hoc autem infinitas negationes perfectionum eſt complexum. Cum igitur duæ ſint extremitates, quarum altera eſt definita nimirum res, infinita altera, nempe nihil. Ex infinita extremitate colligenda erat diſtantia, non ex definita. Cum autem nihil quacumq. re determinata infinite minus ſit, interuallum ab eo ſumendum erat, non à re procreata. Quæ vero inducebas de luce & tenebris, de vero & falſo captioſa ſunt, & commentitia. Non enim inter has tenebras, quæ nũc ex opacitate oriuntur, & lucẽ immensũ intereſt interuallum, quoniam adeſt aer, qui aptus eſt ad lumen ſuſcipiendum; ſed inter illas quæ ante mundi generationem a nobis excogitantur. Has nullus cæleſtis ſol niſi ſummus Deus illuminare poterat. Eãdem quoq. comparationem efficere debebas inter verum & falſum nullo exiſtẽte mundo. Agnouiſses profecto ad eam commutationem faciendam definitam vim non fuiſse ſatis. At poſtquam mundus effectus eſt, extiterũtq. res, facilis eſt illa commutatio, quoniam intercapedo eſt determinata. Ex his efficitur creationem grauiſſimũ validiſſimũq. argumentum eſse ad teſtandam Dei infinitatem: vt etiã egregie id ipſum perſequutus ſcribebat Biſsario libro tertio contra Trapezuntium capite ſecundo.

Huc alij reuocẽt vias illas D. Dionyſij ex eminẽtia, ex negatione, ex pfectione, ex cauſis tũ effectrici tũ finali deductas, quarũ nos etiã aliquas vtcumq. attigimus. Huc reuocent conſenſum communem veterum, qui primo principio infinitatẽ popularũt vt copioſe & doctiſsime tradit Eugubinus ille Steu-

chus in libro tertio de perenni philosophia capite octauo. Et Auicenna in tractatu octauo suæ Metaphisices capite quarto & quinto. Ex quibus locis vt voluptatem maximam cœpi, sic alios si legerint delectationem non exiguam percepturos arbitror. Legant etiam Franciscum Picum in libro vi. de vanitate doctrinę cap. xviij. quo loco de diuina infinitate cum Peripateticis loquitur, & citat. Io. Picum in libro de vno & ente, qui subtilissimis quibusdam gradibus vsus fuerat ad Dei infinitatem probandam. Videant etiam quam præclara scriptis reliquerint antiquissimi Græciæ doctores. Damascenus libro primo de fide orthodoxa cap. viii. qui ait Deũ esse vnum principium sine principio, increatum, ingenitum, infinitum, incircumscriptum, interminatum. Et D. Dionysius Areopagita in eo libello aureo de diuinis nominibus cap. ix. Deus inquit magnitudo est infinita & sine quantitate: & capite xii. docet Deum infinita nomina habere. Sileo cæteros, qui in hanc sententiam deuenerunt, & ratione naturali & fide adducti. Quoniam tamen videor aduertisse quosdam vel hoc nomen ipsum creationis perhorrescere, qua maxime ad calcem disputationis ad infinitatem comprobandam nitebamur, faciamus quãtum in nobis est, vt neq. ab ipsa rerum creatione & fabricatione huius uniuersitatis, Philosophi assensum cohibeant.

Deum huius vniuersitatis artificẽ esse & architectum.

DISPVTATIO V.

Heologi illi veteres Orphęus & Hesiodus, qui carmine scripserunt de sacris naturę mysterijs, cum materiam, nocte atq. chao adumbrassent, vt pote obscuram, nullisq. formis e x se distinctam & ornatã, non penitus ignorasse

rasse visi sunt Deū esse omnium artificē. Ac Orphęus quidem imprimis ante mundum conditum Iouem suisse testatur in suis Argonauticis: in cuius pectore diuino atq. palatio vera mūdi origo latitaret. Commemorat enim omnia quæ in vniuerso sunt quæue oculis spectantur, cæli videlicet præclaram sublimitatem ætheris vastitatem, immensi maris, tellurisq. latitudinem, Oceani magnitudinem, terræ depressa Tartara fluminaq. & omnia quæ orta sunt & orientur in ventre Iouis antea habitasse. Itaq. constat diuinitatem antiquissimo nomine Iouem appellatam Orphęi sententia mundi ortum antecessisse. Quæ omnia è mundo illo archetypo formarit, & rationum ærario locupletissimo, quod in se habebat deprompserit. Amorem preterea constituit creatorem omnium. Cuius doctrinam Hesiodus initio statim suę Theogoniæ imitatus tria facit mundi ortus principia chaos, terram & Amorē, qui terræ & chao incubans omnia ex illis eduxerit. Anaxagoras autem mentem statuit quę res producendas secerneret & in lucem proferret. Ille vero præclare o Tati caue caue artificium prius artifice. At Plato pulcherrime de mundi causa effectrice disserit in Thimæo. Atq. eandem opinionem sequutum fuisse eius discipulum Aristotelem Fernelius libro secundo de abditis rerum causis, Eugubinus libro sexto de perenni philosophia. Elias Cretensis in quæstione sua hac de re & Iulius scaliger in exercitationibus contra Cardanum ex aliorum etiam sensu crediderunt. Ego vero non contendo de veterum opinione. Satis mihi sit ostendere lumen quoddam illuxisse veteribus philosophis de vniuersi fabricatione, licet non plane purum, quod sibi nonnulli turpissime contradicāt cum de possibili negent de facto concedant rerum creationē. Dicunt enim Deum produxisse intelligentias cælum ipsum ab omni æternitate quod vel fuit per creationem in quo sibi contradicerent vel per simplicem nescio quam emanationem, quæ nomine quidem discrepat, re vera tamen est ipsa creatio. Itaq. nequeunt subterfugere creationem. Quod ego hunc in modum demonstro. Deus ab omni æternitate produxit im-

mortalia per te ô philosophe; sed in productione necesse est Deum prout causam præcessisse vel saltem ordine naturæ. Igitur Deus in illo priori fuit causa effectrix. Peto enim in illo priori quomodo se habebant ea, quæ deinde producta sunt; certe nihil erant in se. Igitur post producuntur diuina ui. Ex aliquo ne, an ex eo quod nihil erant? Non ex aliquo, quia esset processus ī infinitū. Petam.n. de quolibet ex quo sit, donec in angustias redactus fatearis ex eo quod nihil erant exiuisse. Ipsa enim informis materia vnde esset, nisi ex nihilo? vt demonstrat Eusebius Cæsariensis in libro vij. de præparatione euangelica cap. viij. & quidem septem argumentis. Igitur cum cæli, intelligentiæ, cæteraq. essent nihil in se, deducta sunt de non esse ad esse per creationem: sed dices Deum non præcessisse ordine naturæ. At Aristoteles libro quinto Metaphisices capite de priori ait illud esse prius secundum naturam & substantiam, quod potest esse sine alio, & aliud non sine ipso. Deus vero is est qui esse potest absq. rebus creatis omnibus; cum tamen creata omnia penitus ab illo dependeant. Verum audio hic quendam ex suorum castris acerrime respondentem fuisse quidem ordinem naturæ inter Deum & intelligentias ab æterno productas ex sententia Philosophorum; id tamen non esse ex eo quod præcesserit non esse ipsum esse; sed quod posterius a priori dependeat vt radij à sole ordine solum prioris ac posterioris. Ego vero contra sic argumentor. Extrema originis naturæ sunt esse & non esse, non solum prius ac posterius, aut dependens & independens. Ergo illa inter quæ est ordo naturæ ita sunt affecta ut non solum posterius dependeat a priori, sed posterius in eo priori non sit vere, neq. existat; cũ tamen prius secundum substantiam vere sit, & existat per se. Igitur Deus in eo priori est causa effectrix. Confirmatur argumentum. In eo priori quo Deus antegreditur omnia alia quæcumq. deinde extiterunt præerant in Deo, ut in prima causa. Ergo nihil erant in se in vllo genere causæ, ne dicamus simul fuisse & non fuisse; cum contradicat, & de conceptu creaturæ sit vt non possit sine dependentia intelligi. Ergo in illo etiam

priori, quo ab æterno, vt uolunt aduersarij, Deus produxit mundum in aliquo momento quodcumq. illud sit, res creatæ erāt nihil in se. Vnde fit vt philosophi creationi contradicentes non tam veritati quam sibimet ipsis contradicant.

Secundum argumentum. Non datur agens interiectum inter primum effectum & Deum; igitur primus effectus totus est à Deo ipso. Si enim inter Deum & primum effectum esset aliquis alius effectus magis immediatus in infinitum delaberemur. Igitur veniendum est ad vnum primum notum saltem ipsi rerum effectori Deo, non secus ac ad vnum primum effectorem deuenimus. Huius ego effectus naturam nosse discupio Expectabo vt exponant. Si dixerint effectum & effectoré ita consistere vt possint non esse igitur Deus non erit ens necessarium. Quomodo ergo omnia, quæ in hoc naturæ ambitu continentur in lucem prodeunt, vigent, renascuntur in perpetua, speciei conseruatione, si nulla causa effectrix & prima est necessaria? Si affirment & Deum & mundum necessaria quadam ui contineri sciscitabor ab illis; cui nam ex his hæc necessitas erit accepta referenda; & quomodo differat mundus à Deo. An sint formæ eædem, an in genere conueniant. Si conueniant, quid impediet multiplicari in infinitum mundos Deosq? Si vero genus sit commune, erit illud certe analogū. Igitur vnum primum erit efficiens a quo omnia ducantur: Vnus omnium auctor, qui in se principia, conclusiones, atque fines eorum contineat, idem omnia superet, omnibusq; statū integre ac incorrupte elargiatur. Si enim sol hic quem videmus eorum quę sub sensum cadunt essentias & qualitates quāquam multæ sunt ac dissimiles, ipse qui vnus est æquabiliter lumine suo renouat, alit, auctur, perficit, diuidit, coniungit, fouet, auget, mouet, firmat, edit, vitaliaq. facit omnia: & quicquid est in hac vniuersitate pro captu suo vnius atq. eiusdem solis est particeps, ipsisq. causas multorum, quę ipso participant, in se æquabiliter anticipatas habet; multo magis in eo, qui est omnium causa prius constituisse omnium rerum exemplar concedendum est. Exemplaria autem sunt rerum effectrices ratio-

nes, quæ in Deo coniunctæ ante fuerunt. Quæ igitur sunt ei vna atque ea secreta ab humanis rebus coniunctione tribuenda sunt. Ille in se ante habet vnus omnia eaq. singulari simplicitate. Ille omnem vt ita dicam duplicitatem renouat; omnia continet sua infinitate, quæ longe lateq. pertinet, & cum omnibus vna existens communicatur: quemadmodum etiam vna & eadem vox a multis auribus vt vna percipitur vt præclare philosophabatur Dionysius in libro de diuinis nominibus capite v. Id ipsum confirmauit Patrum consensus, qui & sanctissimi & sapientissimi fuerunt, Vt clemens in oratione adhortatoria ad gentes. Tertullianus libro primo contra Marcionem capite xi. Origenes libro quarto cõtra Celsum & alij innumeri. Sed quoniã ad alia properamus, omittimus aliorum memoriam, & a creatione ad rerum conseruationem descendimus, quoniam habet hęc cum illa connexionem plane ita necessariam vt facillimus ad eius persuasionem aditus patefactus fuisse videatur.

Rerum omnium conseruationem à Deo existere.

DISPVTATIO VI.

Vce clarius patet vim quandam ab æthereа,ac sempiterna natura effluere,sundique in vniuersa, quæ sub Luna sunt mutationi semper obnoxia, vt prima elementa, ignem & aerem, & inferiora terram & aquam,& quicquid ex illis nascitur aut ãnimantium,aut stirpiũ. Nam sol non modo permutatione sua statis anni temporibus, quibus vitam animantibus,& fructus stirpibus elargitur; verum etiã quotidiano ambitu calfaciens & humectans arefaciens & refrigerans constanti ordine naturam vniuersam tuetur. Luna vero vt proxima terris, sic maxime in eas influit, vt cum ea consentiant

sentiant & commutentur pleraq. tum inanima, tum animata & ipsi fluuij vna cum eius lumine nunc augescant nunc decrescant ac maria impetu diuerso, prout illa oritur & occidit ferantur. Deniq. stirpes & animantes aut omnino, aut aliqua ex parte vna cum luna incrementa & decrementa sentiunt. Sed stellarum tum inerrãtium tum errantium decursus congressus & inter se configurationes nemo est qui non suspicetur rerum variarum ac plurimarum causas existere, vt plane omnes intelligant mundi inferioris vim ac facultatem a superis lationibus regi, rerumq omnium ortus incrementa, perfectiones & declinationes ad illas motrices causas referri: consentire enim rationi videbatur vt ea quorum debilis motio est, cuiusmodi sunt omnia quæ mundo hoc inferiori concluduntur a potentiori ui regerentur. Hac actione, & conseruatione vniuersæ naturæ, quam nullus negare posſit manuducti philosophi uiam nobis fecisse videntur ad quædam alia secretiora, vt nos vim quandã esse ratiocinaremur fusam in omnibus corporibus, quæ nõ motu & lumine solum vt instrumentis regeret vniuersa; sed occultiori quadam vi solem, lunam, sidera, & cælum terrasq. sustineret. Hanc quidem subodorari visi sunt veteres cum animam mundi posuerunt, quæ tam apte vndique tenderet, vt in vniuerso tota esset, & in singulis suis partibus integra conseruaretur. In qua quidem colligatione diuinum hoc numen neç alas fregerit nec prolapsum sit; sed ita vbiq. vigeat cunctisq. ita adsit corporibus; vt traducat tamen beatam ac felicisſimã vitam. Ipsa scilicet mens innumerabilibus & admirandis plena virtutibus eas effundit in totum, vt motionum æqualitatẽ cursum certum siderum, tam admirabilem rerum propagationem, tam incredibilem vniuersi ordinem efficiat, & conseruet. Nec ego certe Platonicorum somnia sequor; sed illud conor persuadere; quando illi hæc altisſima cogitatione, & intelligẽtia assequuti sunt, mihi etiam licere ita philosophari, vt lumine naturæ demonstrem rerum omnium diuinitus conseruationem & quasi continuationem quandam primæ illius actionis qua Deus molitus est mundum, necessariam esse. Quamobrem

hoc

hoc aditu facto ex Platonicorum schola demonstrare conabor natura duce ita esse omnia procreata, itaq; distributa, diuina vi, & prudentia plane admirabili vt nisi ipse perpetuo sustineret in nihilum redigi necesse esset.

Erit igitur prima ratio. Omne quod est ab alio effectum sibi derelictum est non ens sed præter Deum omne quod est habet causam effectricem; igitur si sine dei conseruatione esset penitus deficeret. Nam si remota prima causa adhuc existeret, sequeretur vt non magis dependeret ab esse illius quam ab eius non esse; quia æque esset eius causa siue existeret, siue non existeret. Respondebit aliquis fortasse. Dependere solum hanc naturam à Deo in genere causæ finalis. Inde est quod remota causa finali effectus non concidit. At aperte probauimus pendere vniuersum a Deo in genere causę effectricis. Præterea sint in rerum natura tantum. A. & B. sublato. A. remouetur. B. igitur aliqua causa est cur. B. non sit: quia omnis effectus habet aliquam causam. Sed causa cur. B. non sit, non est ipsummet. B quia nulla res deducit se a nõ esse ad esse, neq. se ipsam corrumpit. Ergo causa cur. B. non sit est remotio ipsius. A. solum enim A. & B. ponebamus in vniuerso. Iam vero sic vrgeo. Nõ esse A. est causa cur B. non sit ergo esse. A. est causa cur. B. sit quia si negatio erit causa negationis, & affirmatio erit causa affirmationis.

Secundum argumentum. Si hęc natura vniuersa non indigeret prima causa conseruante, certe ab illa nequaquam per se penderet, sed id est falsum, quia nullum ens præter primum est simpliciter independens. Igitur omnia a Deo pendent & conseruantur. Si enim. B. effectus non conseruatur ab. A. suo particulari generante, vt mortuo patre viuit superstes filius, & ædificatore vita functo remanet ædificium, quomodo ergo existunt? certe non nisi per aliquam causam. At. A. perierat penitus. Igitur. B. vel erit independens, vel erit aliqua prima causa a qua conseruabitur. Independens esse nõ potest. Quod enim est independens est necesse esse. At solus Deus est necesse esse. Igitur solus independens. Igitur quicquid est præter primam

causam pendet ab ea essentialiter, quæ nunquam deficit, non secus ac lumen a sole lucidissimo, eodemq. semper præsente pendeat necesse est. Atq. huius rei causam nos in id retulimus. Effectus enim, in quo forma agentis secundum esse perfectum, quo est in agente excipi non potest, indiget continua conseruatione, continuoq. effluxu agentis. Hoc licet intueri in lumine. Nam quoniam lumen est propria qualitas corporis luminosi. Diaphanum vero luminis naturam non recipit, sed eius participatione quadam fit capax, idcirco vt aer, seu quoduis aliud diaphanum corpus lumine perfusum, continuũ fomentũ adsit oportet, oportet, continuusq. effluxus a luce solis, seu alterius corporis lucidi, qui si vel paululum cessauerit, confestim lumen diaphani intercidet. Idem comperies in imagine, quæ in leui corpore apparens deperit abeunte illo, cuius erat imago: Constat igitur omnem effectum, qui est ab aliqua causa participatione, quadam, nec perfecte naturã causæ assequi valet, continuo fomento causæ suę egere, quæ si defuerit eodem momento effectus pariter peribit. Omnia vero quæ habent esse a primo ente participatione quadã nullo modo assequi possunt perfecte ipsum esse; & propterea continuo quodam effluxu atq. efficentia egent, vt conseruentur. Qua in re adhuc efficientia primi superat solis effectionem, qui aerem illustrat. Nã lumen quia actus diaphani est licet a sole pendeat, pendet etiam a diaphano in quo est. At a primo ea, quæ sunt tantum pendẽt in esse a nullo præterea. Sed placet tamẽ exemplũ solis ad explicationem nostræ disputationis. Eo enim nos facile traducimur ad diuinam conseruationem. Vt enim sol non cogitatione aut voluntate; sed eo ipso quod est omnia illustrat quæ eius lumen pro modo suo capere possunt. Sic etiam vis diuina per omnia diffunditur, & ad omnia libere permeat, nulli apparens singulari quodam modo secreta; latissime tamen omnes prudentiæ suæ actiones opesq. spargẽs. Deus enim est quiclarissimum ac limpidissimũ lumen suum intime magis quã sol ipse communicat. Ac certe cum sol in crassiorem materiam incidit, facit vt obscurior eius splendor, qui emanat appareat,

propterea quod materia illustrata minus apta sit ad luminis diffusionem. sic etiam calor ignis magis se ipsum diffundit per ea, quæ eum magis capiunt, quæq. ad eius similitudinem, ac speciem accedunt. quam per ea, quæ vel nullum vel certe exile ac tenue quoddam eius naturæ vestigium habent. Virtus vero diuina latissime patet. Non enim solũ quæ sub aspectũ cadũt permeat; sed lucis suæ splendorẽ quibusq. naturis suppeditat, vt a primis exorsa infima nõ deserat. Est enim omnium q̃ illustrãt illuminãdi principiũ, lucis essẽtia, rerũ stat⁹, & aspect⁹ auctor. Sed longius digressi afferamus tertiũ argumentũ quod sũmum in hac quæstione mihi videtur; quodq. conuincere pertinaces solet. Sit igitur aliquod impedimentum a Deo ipso in natura, quo fiat ne aliqua res agat. Negabunt fortasse aliqui id Deum per se ipsũ facere posse. At cur non possit is qui se ipso produxit? obsistat igitur. Certe non nisi opem suam subtrahẽdo obsistet. Nam si causa ad agendum apta & prompta sit, si omnia quæ requiruntur adsint. si quæ impediunt & obstant penitus remota sint quid impediet effectionẽ nisi Dei recessus? Non enim rerum naturas infringit Deus, non eas immutat, nõ aliquid rebus eripit quod ad opus moliendum necessarium sit; sed eo ipso quod cum natura rerum non concurrit eas a naturali cursu dicitur retardare. Ergo per accessum seu præsentiã dicetur easdem conseruare. Quod saltem in rebus corpore solutis ac liberis negari non potest, quæ neq. habent contrariũ, neq. per actionem aliquam possunt labefactari. Quod si qui sint qui id negent, negabunt etiam eundem esse effectorem, cũ eadem infinita vis requiratur ad aliquid ex nihilo producẽdũ, aut productum in nihilum redigendum: vt ille altissime cecinit. Auertente te faciem turbabuntur.

Verum vt ego quidẽ certe arbitror, fatebuntur, qui maiora quædam ad rerum conseruationem necessaria veteres concessisse obseruauerint. Id enim significabat cathena illa aurea Iouis Homerici è summo cælo demissa, & ad infimam vsq. tellurem pertinens omnia quæcumq: oculis atq. animo cernuntur vna vi atq. vno societatis vinculo contineri. & diuinæ cõ-

seruationis influxu, quendā admirabilē efficere inter se cōcētum. Ac ex Arabibus quidem legimus quendā affirmasse cæleste corpus nō solum indigere virtute motrice; sed etiā vi quadam, quæ illi substantiæ ab omni interitu remotissimæ permanentiā largiretur æternam, quod corpus per se finitum licet a cælesti mente perpetuo moueretur; durare tamen non posset in omne tempus, nisi vis esset æterna, quæ illi conseruationem tribueret. In quo nō ego certe laudo eorum sensum, qui naturas ita fluere dicunt, vt eas pepetuo refici necesse sit, perinde ac lumē quod cū semper in aere labatur, semper opus sit noua productione: sed illos non possum non arguere, qui conseruationem quærunt in re incorruptibili, & in rebus interitui subiectis negant; quæ tamen semper fluunt, semperq. labuntur. Opus est igitur præsente vbiq. & præpotente Deo, qui cuncta moueat & conseruet, cum nulla alia ratione stare possit hic nexus, hæc pulcherrima series causarum. Et quidē æquum videbatur, vt qui rebus omnibus proprias ingenerasset propensiones, adhuc ita illas cohiberet, ne per se operari possent, nisi ipse met causis inferioribus hunc ad modū paratis atq. intentis suæ voluntatis vi præsto fuisset. Si enim tantam potestatem rerum naturis tribuisset Deus qua instructæ per se sua opera absoluerent, visæ fuissent à nulla superiori causa depēdere. Itaq. non cessat, præsto rebus adest; nusquā tamen a se ipso egreditur, quin infinitudini suæ innixus veluti moli immani stat omnia tranat, per abditissimas terrarum cauernas infusus cuncta agitat. Quæ quidem omnia si diligenter fuissent a quibusdā animaduersa, maiori certe veneratione, atq. amore diuinum numē viderentur fuisse prosequuti; neq. Deo quā dare debuissent perfectionem detraxissent. Quod si forte resipiscent splendore aliquo illustrati, & fusis fugatisq. tenebris Deum non modo effectorem; sed conseruatorem etiā venerabuntur, & veritati vt debent consentient, nec discedent a præclaris viris, qui conseruationē necesseriam esse posuere vt D. Augustino libro iv. super Genesim capite secundo & libro xxij. de Ciuit Dei cap. xxiv. & Anselmo in libro de casu diaboli capite primo & in Monologio cap. xiij. Quibus in locis diuina rerum omnium conseruatio fusissime probatur. Ego vero exposita conseruatione statui prouidentia hunc librum concludere, qua non modo Deus eadē bo-

nitate, qua omnia creauit, fouet, ac tuetur; sed ita disponit vt singula fines sibi inditos ac naturæ suæ consentaneos, consequãtur.

Deum rerum humanarum gubernationem gerere.

DISPVTATIO VII.

Vcusq. disputatum est cum gentibus, & probatum si non quantum res ipsa postulabat, quantũ certe vires nostræ potuerunt diuinam quandam mentem existere in hac vniuersitate: eandem vnam esse explosa infinitate Deorum; tum expertẽ corporis, atq. etiam infinitam. Præterea huius naturæ effectricem causã. Huic adiecimus conseruare omnia. Restat nunc vt hanc partem concludamus, vt probemus eandem curam & prouidentiam habere rerum humanarum. Licet vero difficillimũ sit, de Deo aliquid cogitare non modo eloqui; difficultate tamen nos deterreri nequaquam oportet cum diuinæ naturæ cognitio ad inducendam pietatem plurimum valeat, natiq. simus ad Deum conteplandum atq. imitandum. Et propterea omnes conatus adhibere debemus, vt eximiam diuinitatis speciem, quam in se ipsa adhuc intueri non conceditur, saltem in eminentia quadam, atq. vmbra veneremur; quam nulla in re cõsiderare & admirari melius possumus quam in suæ prouidentiæ operibus. Sed quoniam aliqui aut rerum ignoratione, aut animi impietate, adducti, rerum humanarum procurationem Deo eripuere, atq. in eius locum fortunam & casum subrogarunt, aut etiam ad fatum & sidera administrationem mundi huius relegarunt locus postulat vt pro religione, pro aris & focis pugnemus, & prouidentiam, quæ se ipsam demonstrat, & prędicat in rebus omnibus, quoquo modo persuadeamus.

Statuere igitur imprimis oportet, cum prouidentia præcipua quædam pars prudentiæ sit, vt prudentiam, ita prouidentiã quadripartitam esse. Aliã quidem ethicã, cuius est proprios actus in suos fines dirigere. Aliam Oeconomicam, quæ in familiæ gubernatione sita est. Tertiam politicã quæ Rempub. regit. Quartam

tam demum Monarchiam,quæ in vnuersi huius regni quod cæli sinu continetur, gubernatione versatur. Ex his illa quæ nobis de Deo probanda est gubernatio, Monarchia vocatur,quæ ratio immobilis & simplicissima cuncta ordinans atq. disponens in fines naturę cuilibet consentaneos maxima sapientia dirigit. Tãta enim est in rebus humanis infirmitas, vt nisi a diuina aliqua ui,eademq. intelligente, perspicacissima,& potentissima contineatur ab eo ordine,in quem suis quæq. initijs conuersæ sunt resilire necesse sit. Pleraq. præsertim ignara finium suorum, & sensus & rationis expertia nisi intelligentia aliqua non errante manuducerentur breuissimo tempore ita perturbata essēt & confusa vt omnis rerum ordo peruerteretur. In corporum vero,quæ oriuntur,& intereũt, fabrica,determinata descriptio,proportio, & colorum distinctio,quæ admirabili artificio in singulis partibus retinentur,nō nisi prouidentiæ cura existunt. Hominē enim generat homo tam præstanti forma, equus equum & animantia quęq; generata ex sui similibus procreatur. Quid vero dicemus de ijs animalium formis,quæ ex limo, aut re putri sæpenumero exprimuntur? Ad casum enim referre minime conuenit,cum in rerum natura certum ordinem habeant, certis anni temporibus oriantur eadem specie ac figura, qua ex similibus orta parētibus extitissent,in casu vero omnia sunt incerta atq inordinata. Quo fit vt sine vlla dubitatione non sine prouidentia eorum existat generatio. Solis enim & aliorum siderum calor qui dicitur eius generis animantium molitor esse, ac procreator, quod similitudinem continere videatur rerum omnium quas producit non sine diuinæ prouidentiæ opera formare posset tã distinctas partes, & tam minutas. Vis quædam excellentissima, ac diuina iudicãda est prima illa,quæ vitam rebus & iucundissimam spiritus vsurã mirifice largiatur eademq. rationis ac intelligentiæ particeps,cũ artificiose ingrediatur,& certam sibi metam proponat, ad quam vitalem illũ suum cursum dirigat, quem persequatur vsq. eo dũ optatissimum animationis præmium capessat. Vtitur autem facultas hęc diuina ministerio caloris ad spirantia simulachra effingenda. Quod si quis in naturam penitus ignaram tam admirabile artificium referat,secum vehemēter pugnabit. Calor enim ille salutaris ac fœcundus qui à cunctis sideribus manat, terras

ciunt prædicandi diuinam prouidentiam in huius admirandæ molis fabricatione.

Ex quibus ego plurima afferre possem plena eruditionis; sed satis sit narrasse exemplum pulcherrimū quod affertur a Nemesio: qui græce & docte de natura hominis philosophat' est. Ille igitur pene ad calcem operis sui cap.xlij. ex pœna, quæ peccata insequitur, imo & peccatorum ipsorum detectione quando nemo est qui possit ea arguere, prouidentiā demonstrat. Plenæ sunt inquit ille huiusmodi hystorijs, & Hæbreorum scripturæ & Græcorū litteræ. Huius enim generis fuit Susannæ casus litteris sacris mandatus & apud Græcos Poetæ Ibyci. Hic cum à quibusdam interficeretur, neq. vllū haberet iniuriæ testem conspicatus grues. Vos inquit mortē meam vindicate. Postea quærentibus ciuibus quis cœdem fecisset, nec deprehendentibus accidit; vt cū Theatrū celebraretur, & populus spectādi causa consideret grues præteruolarent. Quas cū vidisset qui cœdis erāt auctores, riserūt, & ecce inquiūt Ibyci uindices. Quod cū quidā q proxime assidebat, audisset, retulit ad magistratū. Illiq. comprehensi de cœde confessi sunt. Multa huiusmodi scripta legimus quæ si colligantur, nullus esset finis. Quod si non omnium peccata ad eundem modum produntur, imo aliqui effugere videntur; nemo propterea neget esse etiam prouidentiam. Non enim vno tantū modo mortalibus consultum est.

Omissis his a natura deductis argumentis, aut etiam naturæ miraculis afferamus aliqua artis expertia ex auctoritate maximorū philosophorū. Non enim defuerūt qui vel prouidentiam vel eius certe imaginem quandā ponerent. Aegyptij enim oculo descripto Deum ipsum intelligebant, quod vt oculus quicquid sibi propositum est intuetur, sic Deus omnia cognoscit, videt, ac prouidet. Sed nihil ego nunc de Parcis, quæ partes potius temporis vocari debēt. Nihil disputo de Adrastia, quam in sublimi rerum intelligibilium serie Plato collocauit & eius legem nuncupauit in Phedro necessitatē in intellectualibus, & matrem Parcarum in libro de Repub. & Plotinus in libro primo de prouidentia ineuitabilem legum diuinarum potestatem, dum eam ad homines & ad minima quæq. deducit. Et in libro secundo prouidētiæ fatū subiicit, illamq. in mente diuina in ordine mundi intelligi-

bili,& idearũ ponit,hoc vero in ordine mũdi sensibilis & causarũ atq. effectuũ serie collocat. Hæc.n.ego raptim neq. ex proposito.

Illud ego silentio præterire nullo modo possum ex Arabibus quendam Deo prouidentiam tribuisse rerum cælestium, negasse rerum humanarum. Quem ego reprehendo non secus ac Aristoteles aliquando eos arguit, qui negabant casum & fortunam in humanis, ponebãt in rebus diuinis,in quibus nulla est permutatio,aut temporum vicissitudo. Verum obiiciebat fore, si Deus humana intelligeret, vilesceret,à rebus penderet, & demum pateretur,quæ omnia aliena sunt a diuina natura. Sed hęc facile soluuntur. Nõ.n.vilescit,cum omnia in se ipso intelligat vt obiecto nobilissimo, in quo solo tãquam in speculo ꝓfulgent omnia q̃cunq. aut fuere,aut futura sunt. Tum vero solis exẽplo declarare quilibet posset non vilescere humanarũ rerum intelligentia diuinum intellectũ. Nam cum infima quęq lumine perlustret nusquam tamen inficitur. Neque etiam dependet nisi dicamus Deũ pendere a creatura, quod eam cum nihil esset,in hãc lucem eduxerit. Quo nihil absurdius. Neq. etiam patitur. Non enim aliunde formas aut elicit,aut excipit,sed sibi ipse forma est & species. Et quidem æqua ratio postulabat, vt cum Deus sit natura omnium nobilissima, principium & causa effectrix,princeps,dominus, vt sciat quibus dominetur. Quamobrem se ipso contentus Deus,vt artifex,vt mouẽs,vt omnia conseruans,vt omniũ prouidentiam gerens se ipsum intuetur; & in sua essentia non solum annos,menses,dies,horas,atq. momenta præcognoscit;sed omnium rerum ortus,continuationes,operationes, casus & demiq. omnia,quæ in totum tempus fusa, dispersaq. sunt vnico aspectu contuetur. Hæc mens altissima res ante quam sint cernit,& tempora,quibus illæ existent. Præterea earum vires comprehendit & causas,quod ad præscientiam pertinet. Tum vero media dirigit,vt fines suos consequantur,arte imprimis,vt principio,dispositione vt rerum ordine,& demum prouidentia tam apte vt nullam introducat fati necessitatem;sed necessaria necessariis, contingentia contingentibus,libera liberis, quæq. demum suis agãtur motibus.

Verum audio quorundam clamores,qui hac siderum distinctione pulcherrima,multitudine, varietate atq. ordine vniuersi

neglecto, & tanta corporum operumq. molitione, atq. hoc ipso humani corporis artificio tam apte elaborato tam pulchre contexto, & infinitis alijs, quæ solius prouidentiæ sunt prætermissis temere nihilominus agi omnia asseuerant. Videmus inquiunt impiis hominibus Dei, Diuorumq. contemptoribus, diuitias, voluptates honores magistratus tribui; iustos vero ac pios & his carere bonis & innumeris inuolui vitæ difficultatibus; quandoq. etiam immensis torqueri doloribus. Hæc ne sunt diuinæ prouidentiæ opera? Ignoscendum est certe horum dolori, quo fit sæpe, vt quæ certissima sunt aliqua suborta perturbatione subobscura videantur. Id enim ipsum asserere debuissent maximum esse diuinæ prouidentiæ argumentum. Prouidentiæ enim est permittere sæpe virum bonum in calamitates incidere, vt latentem virtutem cæteris prodat. Prouidentiæ est permittere sanctum & pium hominem in erumnis & miserijs versari, ne scientia ac potestate sibi data in arrogantiam prolabatur. Prouidentiæ est deserere aliquem ad tempus ad correptionem alterius, vt eius casum cęteri admirati erudiantur. Natura enim ita comparatũ est, ut scite a Menandro dicitur, vt dum alios in malis cernimus, ipsi animis contrahamur. Quod si cuipiam aduersari rationi videatur aliquem vexari ad alterius exemplum; sciat hanc vitam nostram esse certamen, & stadium virtutis. Itaq. quo labores maiores, eo maiora præmia. Nam perpessionis modus, ac finis est pręmiorũ remuneratio. Sicq. prouidentiæ opera, efficiuntur. Quod ita esse, eaq. Deum ratione omnia moderari, quam rerum natura patitur; si quis duo hæc spectet, quæ ab omnibus cõceduntur, facile concedet. Bonus est solusq. sapiens. Quamobrem quod bonus est merito ꝓuidet. Quod sapiens sapienter & optime ꝓuidet. Nã si non prouidet non est bonus. Si non recte prouidet non est sapiens. Itaq. hos duos fines intuentibus nullum prouidentię opus damnandum erit: neq. re non explorata, de ea quidquam detrahendum; sed omnia in bonam partem accipienda sunt. Omnia habenda admirationi, omnia optime geri iudicanda, licet vulgo iniqua videãtur. Ac ꝙ me maxime mouet in hac inæqualitate est, hinc probari non modo prouidentiam, sed quiddam maius confici. Illud scilicet non esse in his terris, aut in hac vita plenum iudicium. Non hic sedem. Non hic tribunal meritorum.

rum.

bili,& idearũ ponit,hoc vero in ordine mũdi sensibilis & causarũ atq.effectuũ serie collocat. Hæc.n.ego raptim neq.ex proposito.

Illud ego silentio præterire nullo modo possum ex Arabibus quendam Deo prouidentiam tribuisse rerum cælestium, negasse rerum humanarum. Quem ego reprehendo non secus ac Aristoteles aliquando eos arguit, qui negabant casum & fortunam in humanis, ponebãt in rebus diuinis,in quibus nulla est permutatio,aut temporum vicissitudo.Verum obiiciebat fore, si Deus humana intelligeret, vilesceret,à rebus penderet, & demum pateretur,quæ omnia aliena sunt a diuina natura.Sed hęc facile soluuntur. Nõ.n.vilescit,cum omnia in se ipso intelligat vt obiecto nobilissimo, in quo solo tãquam in speculo ꝑfulgent omnia q̃cunq.aut fuere,aut futura sunt.Tum vero solis exẽplo declarare quilibet posset non vilescere humanarũ rerum intelligentia diuinum intellectũ.Nam cum infima quęq lumine perlustret nusquam tamen inficitur.Neque etiam dependet nisi dicamus Deũ pendere a creatura, quod eam cum nihil esset,in hãc lucem eduxerit. Quo nihil absurdius. Neq. etiam patitur. Non enim aliunde formas aut elicit,aut excipit, sed sibi ipse forma est & species. Et quidem æqua ratio postulabat, vt cum Deus sit natura omnium nobilissima, principium & causa effectrix,princeps,dominus, vt sciat quibus dominetur. Quamobrem se ipso contentus Deus,vt artifex,vt mouẽs,vt omnia conseruans,vt omniũ prouidentiam gerens se ipsum intuetur; & in sua essentia non solum annos,menses,dies,horas,atq. momenta præcognoscit;sed omnium rerum ortus,continuationes,operationes, casus & deniq. omnia,quæ in totum tempus fusa, dispersaq. sunt vnico aspectu contuetur. Hæc mens altissima res ante quam sint cernit,& tempora,quibus illæ existent. Præterea earum vires comprehendit & causas,quod ad præscientiam pertinet.Tum vero media dirigit,vt fines suos consequantur,arte imprimis,vt principio,dispositione vt rerum ordine,& demum prouidentia tam apte vt nullam introducat fati necessitatem;sed necessaria necessariis, contingentia contingentibus,libera liberis, quæq. demum suis agãtur motibus.

Verum audio quorundam clamores,qui hac siderum distinctione pulcherrima,multitudine, varietate atq. ordine vniuersi

neglecto, & tanta corporum operumq. molitione, atq. hoc ipso humani corporis artificio tam apte elaborato tam pulchre contexto, & infinitis alijs, quæ solius prouidentiæ sunt prætermissis temere nihilominus agi omnia asseuerant. Videmus inquiunt impiis hominibus Dei, Diuorumq. contemptoribus, diuitias, voluptates honores magistratus tribui; iustos vero ac pios & his carere bonis & innumeris inuolui vitæ difficultatibus; quandoq. etiam immensis torqueri doloribus. Hæc ne sunt diuinæ prouidentiæ opera? Ignoscendum est certe horum dolori, quo fit sæpe, vt quæ certissima sunt aliqua suborta perturbatione subobscura videantur. Id enim ipsum asserere debuissent maximum esse diuinæ prouidentiæ argumentum. Prouidentiæ enim est permittere sæpe virum bonum in calamitates incidere, vt latentem virtutem cæteris prodat. Prouidentiæ est permittere sanctum & pium hominem in erumnis & miserijs versari, ne scientia ac potestate sibi data in arrogantiam prolabatur. Prouidentiæ est deserere aliquem ad tempus ad correptionem alterius, vt eius casum cęteri admirati erudiantur. Natura enim ita comparatū est, ut scite a Menandro dicitur, vt dum alios in malis cernimus, ipsi animis contrahamur. Quod si cuipiam aduersari rationi videatur aliquem vexari ad alterius exemplum; sciat hanc vitam nostram esse certamen, & stadium virtutis. Itaq. quo labores maiores, eo maiora præmia. Nam perpessionis modus, ac finis est pręmiorū remuneratio. Sicq. prouidentiæ opera, efficiuntur. Quod ita esse, eaq. Deum ratione omnia moderari, quam rerum natura patitur; si quis duo hæc spectet, quæ ab omnibus cōceduntur, facile concedet. Bonus est solusq. sapiens. Quamobrem quod bonus est merito ꝓuidet. Quod sapiens sapienter & optime ꝓuidet. Nā si non prouidet non est bonus. Si non recte prouidet non est sapiens. Itaq. hos duos fines intuentibus nullum prouidentię opus damnandum erit: neq. re non explorata, de ea quidquam detrahendum; sed omnia in bonam partem accipienda sunt. Omnia habenda admirationi, omnia optime geri iudicanda, licet vulgo iniqua videātur. Ac ꝙ me maxime mouet in hac inæqualitate est, hinc probari non modo prouidentiam, sed quiddam maius confici. Illud scilicet non esse in his terris, aut in hac vita plenum iudicium. Non hic sedem. Non hic tribunal meritorum.

rum. Alium locum esse in quo excutienda sit ratio bonorum. Aliud quoddam regnum esse, cuius nullus sit finis. Ad quod ego gentes aduoco, vt his gradibus paulatim ad diuinam naturam perueniãt. Primus sit existentia. Secundus vnitas. Tertius simplicitas. Quartus infinitas. Quintus efficentia. Sextus gubernatio. Septimus Prouidentia. Quibus superatis alij deinde sequentur, vt quasi scala Iacob ad altissimum illud domicilium diuinitatis, æternitatis, fælicitatis, omnium demum bonorũ ascendamus.

FINIS.

 Cum Licentia Superiorum.

ROMAE.

Apud Hæredes Antonij Bladij Impressores Camerales. 1584.

